

Univerzita Palackého v Olomouci

Právnická fakulta

Radim Kostura

Trest smrti a morální dilema jeho užívání

Diplomová práce

Olomouc 2024

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „*Trest smrti a morální dilema jeho užívání*“ vypracoval samostatně a citoval jsem všechny použité zdroje. Dále prohlašuji, že vlastní text této práce včetně poznámek pod čarou má 119 523 znaků včetně mezer.

V Olomouci dne 13. 6. 2024

Radim Kostura

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval vedoucí mé diplomové práce Mgr. Olze Rosenkranzové, Ph.D. za její konstruktivní rady a nápady, všudypřítomnou podporu, vlídný přístup, a hlavně obrovskou ochotu vést mě při psaní této práce.

Obsah

Úvod	6
1. Historie trestu smrti	7
1.1 Starověk	7
1.2 Středověk	12
1.3 Novověk	14
1.4 20. století	17
2. Vývoj a vymezení etických směrů	21
2.1 Deontologická etika	21
2.2 Utilitarismus	24
2.3 Princip dvojího účinku	28
3. Srovnání etických směrů	31
3.1 Příklad č.1	31
3.2 Příklad č. 2	33
3.3 Příklad č. 3	35
3.4 Příklad č. 4	36
4. Argumenty pro a proti trestu smrti	39
4.1 Argumenty pro	39
4.2 Argumenty proti	40
5. Trest smrti z pohledu etických směrů	42
5.1 Z pohledu deontologické etiky	42
5.2 Z pohledu utilitarismu	45
5.3 Z pohledu principu dvojího účinku	48
5.4 Výsledek	51
Závěr	54
Seznam zdrojů	55
Monografie	55

Odborné články	57
Příspěvky ve sborníku	58
Internetové zdroje	58
Právní předpisy a související dokumenty:	58
Judikatura	59
Abstract.....	60
Klíčová slova	60
Abstract.....	60
Keywords.....	61

Úvod

Vývoj lidské civilizace bude už navždycky spjat s trestem smrti. Máloco reflektuje morální hodnoty a mantinely lidské společnosti přesněji, než četnost a způsob jeho provádění. Jelikož v posledních několik dekádách sledujeme rostoucí tendenci k jeho úplnému zákazu, dere se na mysl zcela zásadní otázka – je zákaz trestu smrti správný?

Většina státu jeho zákazem zdůrazňuje důležitost lidského života, práva na život a zákazu nelidského zacházení, je však hrdelní trest skutečně nemorálním či dokonce barbarských přežitkem z dob dávno minulých, pro který v dnešní pokrokové moderní společnosti není místo? Na tyto otázky se budu snažit v této diplomové práci najít jednoznačné odpovědi. Abych nevycházel jen ze svých domněnek, budu na trest smrti nahlížet skrze optiku tří etických směrů – deontologická etika, utilitarismus a princip dvojího účinku.

V první kapitole se zaměřím na stručnou historii trestu smrti reflektující nejen jeho potenciálně světlé či stinné stránky, ale také nepopiratelný vliv, který měl na vývoj a formování lidských civilizací. Pochopení jeho důležitosti je totiž pro potřeby této práce zcela zásadní. V druhé kapitole se pokusím stručně vysvětlit základní myšlenky a principy tvořící deontologickou etiku, utilitarismus a princip dvojího účinku. Pro jejich definitivní pochopení se po teoreticky pojaté kapitole druhé dostanu ke kapitole třetí, v níž principy a odlišnosti těchto etických směrů ukázu na konkrétních příkladech.

V následující kapitole čtvrté stručně definuji argumenty mluvící pro i proti trestu smrti, které následně použiji v kapitole páté. Ta představuje jádro této práce, jelikož se v ní blíže ponořím do morálního chápání trestu smrti z hlediska všech tří dříve vysvětlených etických směrů. Na základě tohoto testu a rozpracování jednotlivých pozitivních a negativních aspektů trestu smrti nakonec zjistím, které etické směry se staví na stranu jeho zachování a které nikoliv. Jelikož pro tento test použiji lichý počet etických směrů, měl bych dojít k poměrně jednoznačnému závěru jasně stanovujícími, jestli je trest smrti skutečně morálně nepřijatelným druhem trestu či jde jen o jeho zbytečnou démonizaci. Na základě tohoto výsledku mohu následně rozhodnout, zda je rostoucí odklon od jeho praktikování morálně správný či špatný.

1. Historie trestu smrti

Právní řády, etické kodexy, filozofické směry, dokonce i náboženské tradice do jisté míry vždycky odrážely náladu, vyspělost, a hlavně morální hodnoty společnosti, v níž vznikaly.¹ Ačkoliv to může být značně znepokojující, nejinak tomu je i u trestu smrti. Ten se vyvíjel a formoval spolu s celou lidskou společností a postupně odrážel morální hranice a kodexy, kterými se jednotlivé civilizace, společenství, státy či kmeny v daný moment řídily. Jeho historie sahá do samého počátku naší existence a z dnešního pohledu je stejně fascinující jako děsivá.

Do fáze lidského vývoje, který staví na první místo život, jsme se dostali teprve nedávno.² I když díky tomu míra vykonávání trestu smrti pomalu klesá,³ prozatím nic nenasvědčuje tomu, že bychom se ho měli v blízké době zbavit úplně. Pohled na jeho vykonávání byl přitom v minulosti diametrálně odlišný od toho dnešního. Různé národy a říše neustále vymýšlely, a hlavně zdokonalovaly způsoby jeho provádění, přičemž se navíc často řídili prostým pravidlem, „čím bolestivější, tím lepší“.

S ohledem na fascinující vývoj hrdelního trestu je až k nevíře, jak moc byl zrovna v tomto ohledu člověk napříč dějinami vynalézavý a krutý. Co to o nás jako o lidech vypovídá, na to si bude muset každý z nás odpovědět sám. Jedno je ovšem jisté – za těch několik desítek století se lidský pohled na trest smrti nezměnil ani zdaleka tak moc, jak by si převážná většina z nás přála. Než se tedy pustím na samotné nahlížení tohoto trestu z pohledu různých morálních principů a pravidel, je potřeba si alespoň ve zkratce připomenout jeho krvavou a značně nepříjemnou historii.

1.1 Starověk

První zmínky o praktikování něčeho, co bychom z dnešního pohledu mohli označit za trest smrti, v dobových záznamech nenajdeme. Nepochází totiž z žádného právního systému či práva jako takového. Prvotní formy jeho provádění se děly čistě lokálně v menších společenstvích či chcete-li kmenech, a to na základě tradic a zvyků. Kmeny a národy let dávno zapomenutých jej velice často spojovaly s něčím nadpřirozeným či mýtickým. Praktikovaly se různé formy trestů či rituálů od shazování ze skály a upalování, přes utopení nebo předhazování

¹ Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod č. 209/1992 Sb. m. s., protokol č. 6., čl. 1-2

² Ústavní zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod, čl. 6

³ Mezinárodní pakt o občanských a politických právech č. 120/1976 Sb., m. s., čl. 6

krokodýlům, až po přivazování ke stromům.⁴ Jak přitom z těchto příkladů vyplývá, zabití samotné se velice často nechávalo na přírodních živlech či zvířatech.

Až s vývojem národů a civilizací se stal trest smrti nedílnou součástí právních řádů a systémů po celém světě, a to od starověku až do dnešních dnů. Jedním z nejstarších dochovaných zákoníků, v nichž se tento trest či nějaká jeho forma vyskytuje, je babylonský zákoník krále Chammurapiho z 18. století před Kristem. Ten obsahuje celkem 282 zákonů týkajících se otázek práva rodinného, soukromého či právě trestního. I když jde přitom z dnešního pohledu o značně krutý a bezohledný zákoník razící heslo „oko za oko, zub za zub“, jedná se jednoznačně o přelomové dílo, kterým se následně inspirovaly zákoníky a právní řády po celém světě.

Jelikož dokázal Chammurapi během své vlády rozšířit říši o podstatnou část tehdejší Mezopotámie, pro udržení pořádku na tak velkém území bylo samozřejmě nutné provést podstatné státní reformy.⁵ Právě v tomto ohledu mu skvěle posloužil jednotný zákoník aplikovatelný a užívaný obecně na celém území jeho říše, jehož dodržování bylo striktně vyžadováno.

Trest smrti se v něm vyskytoval hned v několika různých podobách – upálení, utopení, pověšení, pohřbení zaživa či narážení na kůl nevyjímaje. Právě narážení na kůl bylo přitom určeno výhradně ženám, jež zavraždily svého manžela. Kromě Babylonu se tento způsob popravy používal také v Persii či Egyptě, ve kterém mu často předcházelo stažení z kůže a byl zde používán ještě za doby, kdy zemi vládla světově proslulá Kleopatra.

Takové pohřbení zaživa podle tohoto proslulého babylonského zákoníku čekalo syna architekta, jímž postavený dům se zhroutil a zabil syna majitele daného domu. Podobně jako narážení na kůl se ovšem ani pohřbení zaživa nepraktikovalo pouze v Chammurapiho říši. Záznamy o jeho vykonávání nalezneme také v Persii, Germánii či Gálii. Právě Peršané jej přitom ještě zdokonalili, když odsouzence pohřbívali v hromadách popela.⁶

Dalšími, z historického hlediska trestu smrti, důležitými, a přitom neméně krutými a nelítostnými byly athénské *Drakónovy zákony* ze 7. století před Kristem,⁷ jež byly pojmenovány po svém tvůrci. Ten v nich sice na jednu stranu začal rozlišovat závažnost činů

⁴ SCHREIBER, Hermann. *Trest smrti v dějinách lidstva*. Praha: Naše vojsko, 2008, s. 12

⁵ KLÍMA, Josef. *Zákony Chammurapiho*. Praha: Academia, 1954, s. 36

⁶ MONESTIER, Martin. *Historie trestu smrti*. Praha: Knižní klub, 1998, s. 63

⁷ CHLUBNÝ, Jiří. *Dějiny Athén do řecko-perských válek* [online]. Antickysvet.cz, [cit. 31. března 2015]. Dostupné z: <https://www.antickysvet.cz/25761n-dejiny-athen-do-perskych-valek>

jako je vražda a neúmyslné zabití, díky čemuž bylo právě u neúmyslného zabití pachateli povoleno namísto trestu smrti odejít do exilu. Na stranu druhou ale trestal smrtí i prostou krádež či cizoložství, což odůvodňoval tím, že pachatelé těchto činů takový trest bezvýhradně zasluhují. Podobně jako Chammurapi, i Drakón ve svých zákonech výslovně zakazoval krevní mstu, tedy způsob odvety mezi jednotlivci či rody.

Z dnešního pohledu se sice i v tomto případě jednalo o extrémně nelidské zákony, z pohledu tehdejšího na nich ovšem vůbec nic zvláštního nebylo. Jejich primárním cílem totiž bylo zastrašení dalších potenciálních pachatelů. Vlivem komplikované politické situace v tehdejších Athénách a neustálými rozbroji mezi prostým lidem a aristokraty, šlo nicméně o značně nedostačující zákony, které potřebovaly změnu.

Té se dočkaly o třicet let později, kdy je nahradily *Solónovy zákony*,⁸ které se co do krutosti a nemilosrdnosti od těch Drakónových značně odlišovaly. Nejen, že jimi Solón zrušil dlužné otroctví a athénské občany rozdělil podle výnosu půdy do čtyř tříd, ale také zmírnil tresty za zločiny proti osobnímu vlastnictví. Trestu smrti se v nich spíše vyhýbal a mnohem častěji jako ten nejpřísnější trest volil vyhnanství. To ale samozřejmě ani zdaleka neznamenal, že se trest smrti v Řecku dále nepraktikoval. Vlivem tyranie a pravidelných politických změn, se tehdejší fungování právních systémů, stejně jako zákoníky samotné, měnilo extrémní rychlostí.

Částečně inspirovaný athénskými zákoníky vznikl kolem roku 450 před Kristem další z historického hlediska nepřehlédnutelný zákoník, a to římský *Zákon dvanácti desek*.⁹ Skrze ten se setkáváme s dalšími různorodými formami trestu smrti včetně velice oblíbeného ukřižování. Jednalo se o pravidelně praktikovaný trest, který Římané nejspíše převzali od Kartaginců a následně zdokonalili pro své použití. Právě v Kartágu byli tímto trestem stíženi například vojáci, jež neuposlechli či jinak porušili rozkaz svého velitele. V Římě se tak nejčastěji trestali uprchlíci nebo vzbouření otroci, dále pak také piráti, rebelové či lupiči.

Jedním z nejznámějších příkladů hromadného ukřižování je potlačení vzpoury vedené vzpurným gladiátorem Spartakem, po které zemřely tímto způsobem tisíce jeho stoupenců.¹⁰ Za vlády císařů Nera, Diokleciána či Caracally si právě ukřižování vyžádalo nepředstavitelné množství obětí. Právě císař Nero je nechvalně proslulý také tím, že nechával ukřižované

⁸ CHLUBNÝ, Jirí, *Dějiny Athén do řecko-perských válek* [online]. Antickysvet.cz, [cit. 31. března 2015] Dostupné z: <https://www.antickysvet.cz/25761n-dejiny-athen-do-perskych-valek>

⁹ SKŘEJPEK, Michal. *Prameny římského práva – Fontes iuris Romani*. Praha: LexisNexis, 2004, s. 27-28

¹⁰ SCHREIBER, Hermann. *Trest smrti v dějinách lidstva*. Praha: Naše vojsko, 2008, s. 13

odsouzenec potírat smolou a následně zapálit, čímž ještě mnohonásobně zvýšil utrpení, které tento trest představoval.¹¹ Zapomenout bychom samozřejmě neměli ani na to, že i samotný Ježíš Kristus byl Římany ukřižován. V souvislosti s jeho popravou je nicméně na místě malinko upřesnit způsob, jakým byl tento trest vykonáván.

Jelikož je poprava Ježíše Krista dodnes jedním z nejznámějších případů ukřižování, dočkala se od svého vykonání nespočtu obrazových i filmových interpretací. Převážná většina z nich je ovšem z historického hlediska v mnoha ohledech chybná a vyvolává mylnou představu o významu jeho ukřižování i způsobu jejího provedení. Je sice pravda, že v Římě i Řecku byl odsouzenec před ukřižováním často také zbičován. Co už ovšem pravda není je představa, že si odsouzenec musel na místo svého ukřižování odnést celý kříž sám. Ve skutečnosti musel nést pouze tzv. patibulum, tedy vodorovné břevno kříže. Jeho druhá část, svislé břevno, už totiž bývalo zatlučeno do země a připraveno na příchod odsouzenec.

Ukřižování ovšem nebylo typické jen pro Římskou říši. Zmínky o ní nalezneme v podstatě u všech starověkých civilizací. Pravidelně se praktikovalo také v Mezopotámii, Egyptě či Persii. Vůbec nejstarší zmínka o ukřižování pochází přibližně z 6. století před Kristem, kdy nechal perský král Dareios I. ukřižovat více než tři tisíce svých odpůrců. Ukřižování se pak samozřejmě neštíteli použít ani jedni z nejslavnějších vojevůdců všech dob Alexander Veliký či Hannibal Barkas.¹²

Zajímavá je také skutečnost, že zatímco v Římské či jiné starověké říši byli ukřižováni často ponecháni na kříži klidně i přes noc, židovská praxe nic takového nedovolovala. Takto usmrcení jedinci museli být ještě v tentýž den pohřbeni, aby během noci neposkvřili svým hříchem a smrtí celou zemi.¹³

Římské právo bylo nicméně velice pokrokové z pohledu jakési ochrany občanů vlastních. Ti totiž nesměli být zabíjeni bez řádného rozsudku. Než mohl být svobodný římský občan nechán na pospas trestu smrti, muselo být o tomto trestu řádně rozhodnuto skrze soudní proces. Jelikož byl přitom právě trest smrti ukřižováním nejen extrémně krutý, ale také potupný, nesměl jej podstoupit žádný z římských občanů. Nebyl to ale samozřejmě ani zdaleka jediný trest smrti, který Římané a další významné národy znaly. Kromě něj se velice často pohřbívalo

¹¹ MONESTIER, Martin. *Historie trestu smrti*. Praha: Knižní klub, 1998, s. 56

¹² ARRIÁNOS. *Tažení Alexandra Velikého*. Praha: Naše vojsko, 2010, s. 144

¹³ SCHREIBER, Hermann. *Trest smrti v dějinách lidstva*. Praha: Naše vojsko, 2008, s. 15

zaživa, upalovalo, zadržovalo, rozparovalo břicho, shazovalo ze skal, podřezávalo či předhazovalo dravé zvěři.

S Římskou říší je úzce spjat i ojedinělý vojenský trest decimace. Jednalo se o hromadný trest smrti v římských legiích, kterým se potlačovaly vzpoury či trestala zbabělost. Provinilí vojáci byli rozděleni do skupin a losem byl vybrán jeden z nich, kterého museli následně jeho druhové ubít či ukamenovat. Kvůli devastujícím účinkům na legie a demoralizaci samotných vojáků se nicméně k decimaci přistupovalo jen zřídkakdy. Skrze *Porciánské zákony* pak byla zakázána úplně.¹⁴ Jeden z nejznámějších případů použití decimace je spjat s už výše zmíněnou vzpourou otroků vedenou Spartakem. Právě ve válce s ním se rozhodl k decimaci přistoupit Marcus Licinius Crassus poté, co část jeho armády utekla z bitvy.

Podobný trest, a to ukamenování, se pak objevuje také ve Starém zákoně, kde šlo především o kolektivní popravu sloužící k očištění celé společnosti před hříchy. V téměř totožné podobě se pravidelně praktikoval také ve starověkém Řecku, a to například za královraždu či povstání, tedy činy ohrožující celé společenství.¹⁵

Ačkoliv je historie starověké Římské říše plná různorodých více či méně krutých způsobů vraždění a zabíjení, převážnou většinu z nich byste v kodifikovaném římském právu hledali marně. Pokud si vybavujete, jak nakonec dopadl jeden z nejslavnějších římských císařů Gaius Julius Caesar, nejspíše už vám došlo, na co přesně narážím. Samozřejmě mám na mysli úkladné vraždy často spojené s politickým pletichařením či potřebou zbavit se nepohodlného absolutního vládce. Násilnou smrtí totiž ani zdaleka nezemřel jen Caesar. Mezi další císaře, jež dopadli velmi podobně můžeme zařadit také Caligulu, Commoda, Caracalla, Domitiana, Severuse či Heliogabala. Ti všichni a celá řada dalších byli ve většině případech ubodáni či otráveni.

Z významných římských zákonů a jejich kodifikací je nutné zmínit také *Corpus iuris civilis*, tedy rozsáhlou kodifikaci římského práva z přelomu starověku a středověku zahrnující mimo jiné všechna císařská nařízení od dob císaře Hadriana. Tato kodifikace, k jejímuž zhotovení dal v 6. století po Kristu pokyn poslední římský císař Justinián I., měla a stále ještě má nemalý vliv na vývoj právních systémů napříč celou Evropou.¹⁶

¹⁴ FASZCZA, Michal. *The social perception of the Spartacus Revolt and the decimation of Crassus' soldiers in 71 BC. Spartacus: History and Tradition*, 2018, s. 87

¹⁵ SCHREIBER, Hermann. *Trest smrti v dějinách lidstva*. Praha: Naše vojsko, 2008, s. 16

¹⁶ CHLUBNÝ, Jiří. *Dějiny Athén do řecko-perských válek* [online]. Antickysvet.cz, [cit. 15. dubna 2015] Dostupné z: <https://www.antickysvet.cz/25937n-rimske-pravo>

1.2 Středověk

Ačkoliv se dá středověk v mnoha ohledech považovat za obrovský krok zpátky a často je tak oproti pokrokové antice označován za „dobu temna“, má se starověkem společnou pro nás jednu zásadní věc, trestem smrti se ani v této době rozhodně nešetřilo. Do popředí se dostává křesťanství, proto nejspíše nikoho nepřekvapí, že se nejčastěji zabíjelo právě v souvislosti s vírou v jediného Boha, která velice často hraničila s čirým fanatismem.

Po pádu západorímské říše došlo k postupnému, na mnohých místech pak dokonce k úplnému zapomnění významných zákoníků. Přejod mezi Antikou a raným středověkem se tak vyznačuje rozsáhlým stěhováním národů a migrací barbarských kmenů, jakými byli například Vandalové, Gótové či Hunové, kteří se na území zaniklé říše římské zabydlovali a vytvářeli zde nová různorodá království.¹⁷ Kodifikované psané právo ve většině oblastech raného středověku opět nahradilo právo obyčejové.

Hlavní devízou se stalo zvykové právo germánských kmenů, které se postupem času sloučilo s křesťanskými morálními zásadami. Právě křesťanství a církev s ním spojená sehrála v průběhu středověku nemalou roli, co se vývoje zákonodárství a trestu smrti týče. Dala například vzniknout hned několika krajním formám důkazních prostředků, které velice často, nehledě na vinu či nevinu obviněného, končily jeho smrtí. Tyto „tresty smrti“ se přitom označovaly jako boží soudy neboli ordálie, při kterých se čekalo na boží zásah, jež rozhodne o vině či nevině dané osoby. Ordálie nicméně nepochází až ze středověku. První zmínky o nich najdeme už ve výše zmíněném Chammurapiho zákoníku či ve starověké Číně a Indii. Je tak dost pravděpodobné, že tyto donucovací prostředky germánské kmeny a církevní praktiky převzaly právě ze starověku.

Nejznámějšími takovými božími soudy byly zkoušky ohněm, polykáním, křížem, horkou vodou, soubojem či vodou. Zkouška ohněm spočívala v tom, že měl podezřelý buďto přejít po rozžhaveném uhlí nebo vzít do ruky rozžhavený kus železa. Zkouška soubojem pak, jak už její název napovídá, spočívala v prostém souboji na život a na smrt, kdy porážka, a tedy smrt, znamenala prokázání viny. Poslední takovýto souboj je zaznamenán ve Francii, a to ve 14. století.

Zkouška vodou pochází hlavně z pozdního středověku a raného novověku, a nejčastěji je spojována s honem na čarodějnice. Od té starověké se ovšem významným způsobem

¹⁷ BEDNAŘÍKOVÁ, Jarmila, MELOUNOVÁ, Markéta. *Římské císařství II Dominát*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, Filozofická fakulta, 2014, s. 75–85

odlišuje. V obou případech byl obviněný svázán či jinak znehybněn a následně vhozen do vody. Zatímco ve starověku bylo jeho přežití důkazem nevin, ve středověku to znamenalo přesný opak. Když podezřelá přežila, byla shledána jako čarodějnice a následně upálena. Pokud se utopila, byl to důkaz její nevin a měla tak právo na křesťanský pohřeb. Z dnešního pohledu jsou samozřejmě všechny tyto boží soudy značně nesmyslné, neobjektivní, a hlavně extrémně kruté a nelogické. V tehdejších dobách křesťanství a fanatismu šlo ovšem o zavedenou praxi a každodenní chléb středověkého života.¹⁸ Samotný hon na čarodějnice si přitom vyžádal nepředstavitelné množství nevinných obětí. Jen v Německu bylo takto zabito více než tři sta tisíc obětí.

Středověk je tak známý především všudypřítomnou krutostí a násilím páchaném na vojácích, kněžích i běžném obyvatelstvu. Právě ono stupňující se násilí mělo ostatně za následek postupné zpříšňování trestů samotných. Ty měly nejen funkci represivní, tedy potrestat a pomstít, ale hlavně funkci preventivní, tedy odstrašit. Nutno uznat, že se tak dělo s náležitou pečlivostí. Řadě trestů předcházelo mučení, po kterém následoval trest samotný, který byl navíc pravidelně vykonáván se vší parádou před obrovskými davy lidí.

Smrtí se trestaly především činy směřující proti státu jako velezrada či spiknutí a útok proti panovníkovi. Mimo to čekal trest smrti také na pachatele znásilnění, padělání mincí či náboženských zločinů. Zapomenout bychom pak neměli ani zločin incestu, který byl v podstatě po celý středověk trestán upálením.¹⁹ Co se ostatních forem trestů smrti týče, kromě ordálií a upálení, se pravidelně praktikovaly tresty jako ukřižování, stětí, stahování z kůže, rozčtvrcení koňmi, oběšení, utopení či lámání kolem. Poslední zmíněná metoda byla přitom i přes svou extrémní krutost praktikována v evropských zemích až do 18. století.

Co se významných zákoníků týče, je potřeba alespoň zmínit Saské či Švábské zrcadlo, dále zákoník Salských Franků, *Bamberský hrdelní řád* či rozsáhlou zákonodárnou činnost Alfréda Velikého, jednoho z nejvýznamnějších anglických králů.²⁰ Ten se za své vlády kromě vypracování pozitivního práva musel vypořádat z častými nájezdy kočovných Vikingů z Dánska či Norska, kteří v 9. století po Kristu pravidelně napadali území dnešní Anglie. Jelikož pevně věřili v severská božstva a křesťanskou vírou zpočátku značně opovrhovali, kněze, kteří k nim byli posláni s cílem přesvědčit je k víře v jediného boha, často čekal trest smrti v podobě

¹⁸ GRIGULEVIČ, Iosif Romual'dovič. *Dějiny inkvizice: (13.–20. století)*. Praha: Svoboda, 1982, s. 116

¹⁹ MONESTIER, Martin. *Historie trestu smrti*. Praha: Knižní klub, 1998, s. 106

²⁰ KUKLÍK, Jan. *Poodhalené tváře anglického práva*. Plzeň: Aleš Čeněk s.r.o., 2013, s. 17-18

tak krutých praktik, jakými bylo postupné stahování z kůže za přispění soli sypané na jejich pokožky zbavené části těla.

Už na přelomu středověku a novověku se ale pomalu začínaly ozývat také hlasy odsuzující časté praktikování krutých a značně bolestivých metod trestu smrti. Řeč je především o Tomáši Moreovi, anglickém právníkovi, politikovi a spisovateli, jež se ve svém díle *Utopie* ohrazoval proti preventivní funkci užívání trestu smrti.²¹ Lidský život má totiž podle něj přímo boží hodnotu, která je právě krutým zákonodárstvím často značně pošlapávána.

Historie a tradice krutých trestů smrti byla ovšem v té době pořád nesrovnatelně silnější a častější. Příkladem budiž *Karolinský zákoník* z roku 1530, vydaný za vlády Karla V. Jednalo se o první pokus o kodifikaci trestního práva na území německých států střední Evropy, který obsahoval celkem sedm druhů trestů smrti, mezi kterými jsme mohli stále najít i tak krutý trest, jakým bylo pohřbení zaživa.²²

1.3 Novověk

Podstatné změny ohledně častého praktikování extrémně surových trestů smrti mnohdy spojených s mučením se nicméně celý svět postupně dočkal až v průběhu novověku. Právě v novověku se totiž začíná čím dál více intelektuálů, filozofů či politiků vymezovat proti této po staletích provozované praxi a pohled na trest smrti se konečně výrazným způsobem mění.

Jako první je potřeba zmínit dílo *O zločinech a trestech* od italského právníka Cesara Beccarii.²³ Jedná se o přelomové dílo, které udalo směr a tón veškerým následujícím reformám trestního práva. Stanovuje v něm mimo jiné, že mají všichni jednotlivci svobodnou vůli a rozum a zároveň jsou také všichni manipulovatelní. Co se právě trestního práva týče, jde mu o to, aby veškeré tresty jen vyrovnávaly výhody získané daným zločinem. Výrazně se tak ohrazoval proti tyranské praxi „oko za oko, zub za zub“. Trest smrti výslovně odsuzoval a byl zásadně proti jeho praktikování.

Dále nesmím opomenout ani Jeremyho Benthama, významného anglického filozofa a právního teoretika, který je považován za zakladatele utilitarismu.²⁴ I ten se v mnoha svých dílech věnuje úskalím trestu smrti, mezi které řadí především jeho nezvratnost a neziskovost.

²¹ MORE, Thomas. *Utopie*. Praha: Městská knihovna v Praze, 2019, s. 27–30

²² MONESTIER, Martin. *Historie trestu smrti*. Praha: Knižní klub, 1998, s. 63

²³ SCHREIBER, Hermann. *Trest smrti v dějinách lidstva*. Praha: Naše vojsko, 2008

²⁴ THOMPSON, Mel. *Přehled etiky*. Praha: Portál, 2004, s. 93

Právě tyto stinné stránky trestu smrti označuje za hlavní důvody toho, proč se nakonec od jeho vykonávání společnosti po celém světě úplně odvrátí.

Zkaženost, nefunkčnost, nelogičnost, a hlavně fanatičnost řady právních systému nastolená a vypiplaná k neuvěřitelné dokonalosti už v průběhu středověku byla nicméně i na počátku novověku v řadě případech téměř nezastavitelná. Dosvědčuje to v té době defacto běžný, nakonec však celosvětově nechvalně proslulý případ popravy Jeana Calase v druhé polovině 18. století.²⁵

Tomu byl uložen trest smrti za údajné zabití svého vlastního syna. I přes skutečnost, že neexistoval jediný přímý důkaz, byla nakonec tehdejší společnost ve francouzském městě Toulouse stoprocentně přesvědčena o jeho vině. Jeho pohnutky přitom „překvapivě“ měly souviset s vyznáním jeho syna, kvůli čemuž samozřejmě církev už značně zfanatizovanou společnost ještě utvrzovala v tom, že musí být popraven. Ačkoliv se nakonec po krutém mučení, kterému dominovalo už výše zmíněné lámání kolem, k činu nepřiznal, byl uznán vinným, a katem uškrcen.

Vzhledem k tehdejším poměrům nejen v Evropě se přitom dozajista jednalo o běžnou praxi, které vévodil zas a znovu fanatismus. Tento případ však velice zaujal tehdy už stárnoucího světově proslulého filozofa Voltairea,²⁶ který nakonec dosáhl revize celého Calasova procesu, když upozorňoval na to, že se nejedná o exces jinak skvěle fungujícího právního systému, nýbrž o ukázkový případ zkaženosti systému jako takového.

Jak Voltaire a Calasův proces, tak také Beccario a jeho *O zločinech a trestech* tak výraznou měrou přispěly ke vzniku francouzského trestního zákoníku *Penal Code* z roku 1791, který nejen, že snížil počet činů, za které se ukládal trest smrti, ale také stanovil nové pravidlo, podle něž měl trest smrti sloužit jen a pouze k usmrcení obžalovaného, a nikoliv také k jeho mučení.²⁷ Mučení samotné ostatně již o deset let dříve zrušil také císař Josef II v Rakousku, jehož zákonodárná činnost redefinovala následný vývoj trestního práva.²⁸ Pomalu ale jistě se tak začalo o trestu smrti mluvit jen jako o nutném zlu spočívajícím v pouhém usmrcení pachatelů těch nejhorších zločinů, nikoliv však v jejich mučení či mrzačení.

²⁵ BIEN, David. D. *The Calas affair: persecution, toleration, heresy in eighteenth-century Toulouse*. Westport, Greenwood Press, 1979

²⁶ VOLTAIRE. *A Treatise on Tolerance*. Cambridge, Cambridge University Press, 2000, s. 108

²⁷ Art. 2 Code Pénal Du 25 septembre – 6 octobre 1791

²⁸ ADAMOVÁ, Karolína a kol. *Dějiny českého soudnictví od počátků české státnosti do roku 1938*. Praha: LexisNexis, 2005, s. 74

Na postupném formování v podstatě nového pojetí trestu smrti, dělby moci a právního systému jako takového měli významný podíl také další dodnes známí a citovaní filozofové, mezi které patří Jean-Jacques Rousseau, John Locke, Thomas Hobbes či Charles Louis Montesquieu.

Posun v lidském chápání a vnímání trestu smrti bohužel neznamenal jen to, že se značně kruté a nelidsky bolestivé tresty smrti přestaly praktikovat úplně. Spíše, než k jejich úplnému zákazu totiž v mnoha zemích došlo k pouhému zdokonalování či k urychlování již dávno zavedených způsobů trestu smrti. Převážná většina z nich byla ovšem z dnešního pohledu pořád značně brutální či nehumánní.

Přelomový stroj na stínání hlav s názvem gilotina budiž zářným příkladem. Myšlenku jakéhosi takového stroje poprvé představil francouzský lékař a profesor anatomie Joseph Ignace Guillotin již v roce 1789,²⁹ tedy dva roky před vznikem *Penal Code*. Mělo jít o přelomový stroj, který by konečně nejen usnadnil a urychlil vykonávání tohoto trestu, ale také zmírnil mučivý a bolestivý způsob jeho provádění. Do té doby se totiž jednalo o velice problematický způsob poprav, při kterém se často nepodařilo oddělit hlavu od těla hned prvním seknutím. Výjimkou budiž Čína, která byla ještě během dvou světových válek pověstná nadprůměrnou zručností svých katů při zacházení se šavlí.

Ve Francii se již od roku 1792 stínalo hlavy výhradně prostřednictvím gilotiny. Její název byste ovšem nejen v zákoníku *Penal Code* hledali marně. Francouzi se totiž styděli za fakt, že tento stroj defacto vymysleli, a tak jej v zákoně jmenovitě nikdy nezmínili, a to až do roku 1981, kdy byl trest smrti ve Francii zrušen úplně.³⁰

Takové Portugalsko a Španělsko jsou jako jediné země v Evropě známé ještě pro mnohem krutější trest, než je gilotina, a to pro popravu skrze tzv. garotu. Šlo o způsob postupného škrcení oběti, která byla posazena a připoutána ke kolmému sloupu, ve kterém byl otvor na provaz, jimž byl odsouzený postupně uškrcen. Zatímco Portugalci v roce 1867 zrušili trest smrti, a s ním i garotu, za obyčejné trestné činy, Španělé garotu ještě v roce 1870 oficiálně ustanovili do trestního zákoníku. Její tamější praktikování v tradičním slova smyslu je pak dokonce zaznamenáno ještě v roce 1906, kdy mu byl svědkem jistý španělský novinář.³¹ Úplně

²⁹ MONESTIER, Martin. *Historie trestu smrti*. Praha: Knižní klub, 1998, s. 250

³⁰ Tamtéž, s. 260

³¹ Tamtéž, s. 181

poslední známý případ použití garoty, i když již v značně zdokonalené a urychlené podobě, pak pochází z roku 1974.³²

1.4 20. století

Budoucnost trestu smrti sice na počátku 20. století začínala být pomalu ale jistě velice nejistá, když byl tento trest zrušen pro veškeré trestné činy v zemích jako je například Venezuela či San Marino. To by ovšem nesmělo dojít na dvě světové války, válku ve Vietnamu, Korejskou válku a plno dalších genocid a krveprolití, kterými je právě minulé století nechvalně známé.

Pokrok v oblasti dělby moci, ochrany základních lidských práv a svobod či trestního práva včetně trestu smrti, o který se postarali světově proslulí filozofové jako byl Montesquie, Hobbes, Beccario či Voltaire, je tak ve století dvacátém v podstatě úplně pozastaven, a otěže světových dějin zas a znovu přebírá lidská krutost a bezohlednost. Jsme tak svědky hromadného vraždění, jež v novodobé historii nemá obdoby. Právě trest smrti, četnost jeho praktikování a způsoby jeho provádění, se pak za dob válek a genocid vrátily tam, kde byly před stovkami let, v důsledku čehož je tak 20. století dodnes považováno za jedno z vůbec nejtragičtějších stoletích novověku.

Většinu úmrtí měli přitom na svědomí extrémně krutí a nemilosrdní diktátoři stojící včele utopistických režimů a systémů poháněných ideologií komunismu, nacismu či fašismu. Ať už mám na mysli Adolfa Hitlera, Josepha Stalina, Pol Pota, Mao Ce-tunga, Kim Ir-sena či třeba Idiho Amina.³³ Ti všichni věřili a prosazovali extrémistickou formu vlády, diktatury, režimu a státního uspořádání, na úkor kterého, neváhali vraždit milióny lidí po celém světě, a to navíc mnohdy velice krutými a nelidskými způsoby. Tisíce pracovních táborů různých názvů a označení si za vlády těchto a celé řady dalších komunistických diktátorů vyžádaly milióny nevinných obětí.³⁴ Nebyl to však ani zdaleka jediný „trest smrti“, který tehdy odpůrcům totalitních režimů hrozil. Mnozí z nich byli hromadně popravováni, ať už skrze zastřelení či v plynových komorách. Exemplární veřejné popravy navíc nebyly výjimkou snad v žádném komunistickém režimu.

Stoupenci výše zmíněných diktátorů se přitom nebáli opět zavádět i tak primitivní tresty, jakými je ušlapání zvířaty, ubití motykou, stahování z kůže, rdoušení, narážení na kůl či setnutí

³² MONESTIER, Martin. *Historie trestu smrti*. Praha: Knižní klub, 1998, s. 183

³³ KLEIN, Shelley. *The Most Evil Dictators in History*. London: Michael O'Mara Books Ltd, 2004

³⁴ Zákon č. 86/1950 Sb., trestní zákon, § 78

hlavy. Nechvalně proslulý je v tomto ohledu kat nacistického Německa Johann Baptist Reichart, jež gilotinou popravil přibližně 2948 lidí.³⁵ Totalitní režimy měly za následek i rozsáhlé hladomory, které byly ve většině případech způsobeny prostou bezohledností a zaslepeností daného diktátora, který chtěl svou zemi pozvednout na vyšší ekonomickou úroveň a vytvořit tak ukázkovou komunistickou společnost, vůbec přitom ale nehleděl na reálné potřeby obyvatelstva.

Podobně jako hladomory a pracovní tábory si milióny obětí vyžádaly také genocidy příslušníků národnostních, etnických či rasových menšin. Jako ty nejhorší je potřeba zmínit masové vyvražďování Židovských občanů různé národnosti nacistickým Německem, či hromadná likvidace kambodžského obyvatelstva Rudými Khméry.³⁶ Výše zmínění diktátoři a jejich stoupenci přitom všechny tyto praktiky vysmívající se lidskému životu nebrali jako zločiny proti lidskosti, nýbrž právě jako tresty smrti pro lidi, kteří si je podle jejich spravedlnosti jednoduše zasloužili. V mnoha případech jim navíc opět předcházelo kruté zacházení, a hlavně mučení, skrze které se nejen trestaly nepohodlné osoby, ale navíc získávaly potřebné informace o dalších odpůrcích daného režimu. Právě svou krutostí a bezohledností se tak většina výše zmíněných diktátorů příliš nelišila od celé řady panovníků, císařů a vládců z dob dávno zapomenutého středověku a starověku.

Ačkoliv bylo již v roce 1978 celkem devatenáct zemí, ve kterých byl trest smrti úplně zakázán, výraznější odklon od jeho praktikování nastal až v průběhu devadesátých let 20. století a je přitom znám v podstatě až do dnešních dnů,³⁷ kdy trest smrti ruší stále více zemí po celém světě.³⁸ Jen roku 2019 jej zrušilo či přestalo praktikovat více než sto zemí. Co se pak Evropy týče, je v současné době trest smrti zrušen ve všech státech s výjimkou Běloruska. Zatímco takové Lotyšsko jej ovšem zrušilo až v roce 2012, Československo, Maďarsko i Chorvatsko to samé učinilo již v roce 1990.³⁹ Evropská unie pak jeho praktikování odsuzuje a lobuje proti němu nejrůznějšími způsoby.⁴⁰

Ačkoliv je právě v Evropě jeho vykonávání velice výjimečné, ve světě je situace stále malinko odlišná,⁴¹ když bylo ještě v roce 2019 zaznamenáno celkem 657 poprav. Děje se tak

³⁵ MONESTIER, Martin. *Historie trestu smrti*. Praha: Knižní klub, 1998, s. 259

³⁶ KIERNAN, Ben. *The Pol Pot Regime*. New Haven: Yale University Press, 2008, s. 316

³⁷ Zákon č. 86/1950 Sb., trestní zákon, § 18

³⁸ Zákon č. 91/1934 Sb., o ukládání trestu smrti a o doživotních trestech, § 1-7

³⁹ BŘEZINA, David. *EU bojuje dál proti trestu smrti* [online]. Euroskop.cz, [cit. 7. července 2020]. Dostupné z: <https://euroskop.cz/2020/07/30/eu-bojuje-dal-proti-trestu-smrti/>

⁴⁰ Rozhodnutí Vrchního soudu v Praze ze dne: 28.06.1995 Sp. zn. Č.j.: 7 To 102/95

⁴¹ No. 07-343, 554 U.S. 407, Supreme Court of the United States., June 25, 2008

hlavně v zemích s naprosto odlišným právním systémem, špatnou ekonomickou situací, agresivní propagandou, absolutním vládcem či silnou náboženskou tradicí. Řeč je především o státech jako je Írán, Saudská Arábie, Irák, Jemen, Somálsko či Egypt.⁴² Nejčastěji jde o trest smrti skrze zastřelení.

Výjimkou ovšem není ani oběšení, smrtící injekce, elektrické křeslo či stětí. Mírně řečeno šokující jsou případy podobné těm z Libye, kde ještě v roce 1984 a 1987 v živém televizním vysílání promítali popravu oběšením hned několika odsouzcenců najednou.⁴³ Ve Spojených státech byl přitom právě trest smrti oběšením naprosto běžnou záležitostí ještě do roku 1927, kdy se jej rozhodlo 27 států nahradit elektrickým křeslem.⁴⁴ Samostatnou kapitolou jsou pak Severní Korea, některé africké státy a samozřejmě i komunisticky založená Čína, ve které údajně ročně dochází k tisícům poprav.

Z pohledu zabíjení, poprav, nelidského zacházení a terorismu bychom neměli zapomenout ani na poměrně nedávné válečné konflikty v Iráku a Afganistánu,⁴⁵ či momentálně stále probíhající válku na Ukrajině. Dále pak také izraelsko-palestinský konflikt či vyhrocenou situaci v Iránu, kde v polovině roku 2022 vypukly rozsáhlé protivládní protesty, jež vyústily hned k několika a popravám, jimiž se tamní režim snažil demonstrace potlačit.⁴⁶

Ačkoliv se míra vykonávání trestu smrti každoročně výrazně snižuje, v některých zemích je stále nedílnou součástí tamních právních systémů, ve kterých bohužel nic nenasvědčuje tomu, že by se to mělo v blízké budoucnosti změnit. Mnoho moderních, pokrokových zemí jej sice konečně považuje za přežitý a značně barbarský trest. Je ovšem potřeba si uvědomit, že už bude nejspíše navždy nedílnou součástí lidstva samotného, ať se nám to líbí nebo ne.

Trest smrti si tak v průběhu dějin prošel neskutečně zajímavým, proměnlivým a v neposlední řadě značně děsivým vývojem, který je dozajista fascinujícím ukazatelem nejen neustále se měnících morálních zásad a mantinelů lidské společnosti, ale také naprosté dominance utilitarismu. Při pohledu na historii trestu smrti je totiž více než patrné, že za jeho

⁴² AMNESTY, *Nejmasovější poprava v dějinách. Saudská Arábie popravila za jediný den 81 mužů* [online]. amnesty.cz, [cit. 16. března 2022]. Dostupné z: <https://www.amnesty.cz/zprava/5331/nejmasovejsi-poprava-v-dejinach-saudska-arabie-popravila-za-jediny-den-81-muzu>

⁴³ MONESTIER, Martin. *Historie trestu smrti*. Praha: Knižní klub, 1998, s. 204

⁴⁴ Violent Crime Control and Law Enforcement Act of 1994, sec. 60001-60026

⁴⁵ Antiterrorism and Effective Death Penalty Act of 1996, sec. 107

⁴⁶ IROZHLAS, *V Iránu popravili další dva muže v souvislosti s protesty proti vládě, Evropská unie vyjádřila zděšení* [online]. irozhlas.cz, [cit. 7. ledna 2023]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-svet/iran-protesty-poprava-trest-smrti_2301071705_har

častým užíváním a pro dnešní dobu nepřipustnou brutalitou stojí právě pozitivní důsledky a vyšší dobro, které v něm tehdejší společnosti spatřovaly. Vzhledem k tehdejším společenským, náboženským, politickým a technickým poměrům se přitom není čemu divit. Smrt byla nedílnou součástí tehdejšího života, pro jehož jedinečnost jednoduše nebylo místo.

2. Vývoj a vymezení etických směrů

Abychom mohli na trest smrti nahlížet skrze optiku deontologické etiky, utilitarismu a principu dvojího účinku, musíme nejprve do detailů pochopit nejen vývoj, pravidla a principy všech tří těchto etických směrů. V první řadě si tedy probereme myšlenky a vize významných filozofů, politologů či pedagogů stojících za zrodem a kompletizací těchto teorií. Následně se pokusíme do detailů rozebrat i směry samotné tak, abychom se dostali k jejich základům a lépe pochopili hodnoty, myšlenkové pochody, pravidla a nesrovnalosti, které se v nich ukrývají.

2.1 Deontologická etika

Zatímco na utilitarismus jsme již lehce narazili v předchozí kapitole, deontologická etika nám dosud zůstávala skryta. Jelikož je ovšem právě deontologická etika jedním z primárních směrů, skrze které chci v závěrečných kapitolách rozebrat trest smrti a morální dilema jeho užívání, je potřeba si i ji konečně podrobně vysvětlit a rozebrat. Proč přitom nezačínám podrobným vysvětlováním utilitarismu, který jsme ostatně malinko nakousli už dříve? Jednoduše proto, že utilitarismus jako takový se mnohem lépe vysvětluje právě v kontrastu deontologie. Považuji tak jako klíčové si nejprve podrobně rozebrat vývoj, a hlavně stěžejní myšlenky a pravidla deontologické etiky.

Deontologická etika bývá nejčastěji spojována s jedním z nejznámějších představitelů osvícenství – německým filozofem a učencem Immanuelem Kantem.⁴⁷ Právě proto je někdy označována také jako tzv. „Kantova etika“.⁴⁸ Její základní myšlenka se přitom opírá o vnitřní morální kompas či chcete-li kategorický imperativ,⁴⁹ podle kterého bychom se měli vždy a nepodmíněně chovat a jednat tak v souladu s morálními pravidly a zákony.⁵⁰ Měli bychom jej navíc chápat jako šablonu či návod, který by se měl stát všeobecně platným přírodním zákonem.⁵¹ Za opak imperativu kategorického Kant označuje imperativ hypotetický, jež se od toho kategorického, a tudíž nepodmíněného, liší, tím, že je něčím podmíněn, nejčastěji cílem, tužbou či potřebou.⁵²

Kant podobným způsobem rozlišuje i morálku, když ji rozděluje na morálku heteronomní, tedy někým předeepsanou a autonomní, tedy daným člověkem zvolenou. Alfou a

⁴⁷ THOMPSON, Mel. *Přehled etiky*. Praha: Portál, 2004, s. 106

⁴⁸ POPKIN, Richard H., STROLL, Avrum. *Filozofie pro každého*. Praha: Ivo Železný, 2000, s. 50-57

⁴⁹ KANT, Immanuel, *Základy metafyziky mravů*. Vyd. 3., Praha: OIKOYMENH, 2014, s. 22-25

⁵⁰ POPKIN, Richard H., STROLL, Avrum. *Filozofie pro každého*. Praha: Ivo Železný, 2000, s. 63

⁵¹ ANZENBACHER, Arno. *Úvod do filozofie*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1990, s. 230-232

⁵² THOMPSON, Mel. *Přehled etiky*. Praha: Portál, 2004, s. 105

omegou deontologické etiky je tedy právě výše zmíněný nepodmíněný kategorický imperativ. Pokud vám tyto myšlenky až podezřelým způsobem připomínají křesťanských desatero přikázání, nejste na omylu. Kant byl v dětství vychováván jako vyznavač pietismu,⁵³ což byla významná odnož protestanské církve, jež kladla velký důraz na to, aby každý správný křesťan podřídil veškerý svůj život křesťanským zásadám. V tomto ohledu je tak vlastně deontologická etika až nezvykle podobná právě pietismu.

Byla by ovšem chyba myslet si, že právě pietismus je onou zázračnou bránou, skrze kterou se Kant dostal až k vytvoření deontologické etiky. Kdepak, své myšlenky formoval v podstatě celý svůj život, přičemž byl významně ovlivňován celou řadou dalších aspektů. Mezi ty nejvýznamnější přitom patřily myšlenky dalších dodnes proslulých filozofů, jakými byli John Locke, David Hume či René Descartes.⁵⁴

Přes všechny tyto významné vlivy to ale, podle mého názoru, bylo právě Kantovo ojedinělé chápání víry a existence Boha,⁵⁵ jež jej nakonec navedlo k vytvoření deontologické etiky tak, jak ji známe dodnes. Proč si to myslím? Výše popsaná základní pravidla a myšlenky deontologie jsou totiž do jisté míry naprosto totožné právě s Kantovým pojetím víry jako takové. Ve svém díle *Náboženství v hranicích pouhého rozumu* krásně popisuje skutečnost, že se rodíme stejně tak hodní jako zlí a že je jen a jen na nás a na naší svobodné volbě, jací nakonec budeme.⁵⁶

Dále v tomto díle vyjadřuje myšlenku jednoho pravého náboženství, kterým je náboženství morálky, jejímž primárním aspektem je dobrá vůle a absolutně morálně bezvadné chování vedené osobním Bohem jako ideálem neviditelné církve ukrývající se v každém z nás. Což nás přivádí k podstatě celé deontologické etiky, jež klade primární důraz nikoliv na možné následky našeho jednání, nýbrž na jeho morální korektnost. V tom samém díle pak naproti tomu lehce kritizuje náboženství „viditelné“, tedy křesťanství, islám atd., jež podle něj kladou velký důraz jen a pouze na poslušné chování a bezmyšlenkovité uctívání nedotknutelného Boha a úplně opomínají morální kompas každého z nás.

Pokud vám přitom připadá, že nemá deontologická etika v našem moderním světě místo, jste na omylu. Paradoxně pro ni totiž nebyl prostor právě v minulosti, o čemž ostatně

⁵³ CASSIRER, Ernst. *Kant's Life and Thought*. New Haven: Yale University Press, 1983

⁵⁴ ANZENBACHER, Arno. *Úvod do filozofie*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1990, s. 36

⁵⁵ BURNHAM, Douglas. *Immanuel Kant: Aesthetics* [online]. Iep.utm.edu, Dostupné z: <https://iep.utm.edu/kantaest/>

⁵⁶ KANT, Immanuel. *Náboženství v hranicích pouhého rozumu*. Praha: Vyšehrad, 2013, s. 88-95

svědčí předchozí kapitola podrobně rozebírající historii a vývoj trestu smrti.⁵⁷ Při pohledu na důležitost, jakou pro fungování moderních právních systémů po celém světě představuje ochrana a zachovávání lidských práv a svobod, dostává právě deontologická etika čím dál více prostoru, díky čemuž její aktuálnost rok od roku roste. S tím pak samozřejmě souvisí i morální dilema užívání trestu smrti, tedy téma této diplomové práce.

Stejně jako všechno v životě, má bohužel i deontologická etika svoje limity a stinné stránky. Pravidlo, podle kterého máme za každých okolností poslouchat svůj vnitřní morální kompas nebo chcete-li svědomí a jednat tak vždy na základě zásad, jež by se měly stát univerzálními pravidly, zní sice na první pohled velice dobře, ušlechtilé a poctivé. Při hlubším zamyšlení je ale tato mentalita v mnoha případech nebezpečná.

Kantův kategorický imperativ, je totiž nepodmíněný.⁵⁸ To znamená, že platí za každých okolností nehledě na důsledky. Morální jednání je tak podle Kanta a deontologické etiky jednání, které samo o sobě odpovídá našemu morálnímu chápání.⁵⁹ Právě takového chápání jsme přitom schopni jen my jako lidské bytosti disponující svobodnou vůlí, duší a rozumem. Kant ovšem vůbec neřeší možné důsledky, které by za určitých okolností mohlo takové morální jednání způsobit. Tento nekompromisní přístup je tak v mnoha ohledech naprosto sebedestruktivní. Podle této logiky bychom totiž například neměli nikdy lhát, a to ani v případě, že by se nás sériový vrah ptal na to, kde se zrovna nachází jeho vyhlídnutá oběť, přičemž bychom věděli, že je schovaná za dveřmi.⁶⁰

Zalhat a říct mu, že oběť utekla ven, se jeví jako to nejmorálnější, co bychom v daný moment měli udělat. Podle deontologické etiky by ale právě takovéto jednání bylo amorální, jelikož deontologie nastavuje morální zrcadlo jen a pouze danému jednání, a nikoliv jejím následkům, ačkoliv mohou být v této situaci sebelepší. Někteří filozofové se sice v průběhu let snažili tyto myšlenky vykládat odlišným způsobem, díky kterému by lhaní právě v takovéto situaci bylo dovoleno. Samotný Kant byl ovšem v tomto ohledu vždy nekompromisní.⁶¹

Každé lhaní je tak podle Kantovy etiky špatné, protože pokud by lhali všichni, vyjadřování jako takové by ztratilo smysl. Právě tento Kantův nepochopitelný a zatvrdlý přístup vedl k tomu, že byla jeho deontologie nesčetněkrát terčem kritiky a zpochybňování.

⁵⁷ SCHREIBER, Hermann. *Trest smrti v dějinách lidstva*. Praha: Naše vojsko, 2008, s. 16

⁵⁸ KANT, Immanuel. *Základy metafyziky mravů*. Vyd. 3., Praha: OIKOYMENH, 2014, s. 48

⁵⁹ ANZENBACHER, Arno. *Úvod do filozofie*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1990, s. 260-262

⁶⁰ POPKIN, Richard H., STROLL, Avrum. *Filozofie pro každého*. Praha: Ivo Železný, 2000, s. 64-66

⁶¹ WOOD, Allen W. *Kantian Ethics*. Cambridge: Cambridge University Press, 2008, s. 241-249

Deontologická etika v Kantově dokonalé představě jednoduše nezná výběr mezi menším a větším zlem, obě zla jsou podle něj stejně špatná a výběr mezi nimi nemůže nikdy dopadnout dobře, a hlavně morálně správně.

Není zde prostor pro žádnou další interpretaci či chcete-li přizpůsobení našeho chování na konkrétní případy. Jedná se o nepřekonatelná pravidla, která bychom měli dodržovat a cítit nehledě na situaci či následky, jež mohou způsobit. Naše jednání je tak považováno za morálně správné a dobré nikoliv kvůli jejím následkům, ale kvůli onu jednání samotnému. Zjednodušeně řečeno se dá říct, že deontologie vždycky posuzuje určité konkrétní činy pouze podle jejich mravnosti a správnosti, nehledě na situaci, v níž jsou provedeny a jaké negativní následky by mohly způsobit.

2.2 Utilitarismus

Po deontologické etice se konečně dostáváme také k utilitarismu. Zkonstatovat, že jde v podstatě o přesný opak právě deontologie, by přitom byl ten vůbec nejjednodušší způsob, jak jej popsat. Jelikož je ale utilitarismus dalším z etických směrů, skrze který chci co možná nejrozsáhleji trest smrti a morální dilema jeho užívání rozebrat, jednoznačně si zaslouží samostatnou kapitolu, v níž nejen dopodrobna vysvětlím jeho základní principy a pravidla, ale také shrnu jeho vývoj a historii.

Utilitarismus je tedy etickým směrem, jež konkrétní jednání a skutky hodnotí čistě na základě jejich důsledků.⁶² Což je důvod, proč se dá jednoduše popsat jako opak deontologické etiky, která naopak daná jednání posuzuje nezávisle na jejích důsledcích.⁶³ Jelikož se v rámci utilitarismu konkrétní skutky posuzují jen podle jejich důsledků, za správné mohou být v některých případech považovány i skutky, jež jsou samy o sobě amorální, a to konkrétně tehdy, když jsou jejich důsledky správné či směřují k vyššímu dobru.⁶⁴

S vyšším dobrem pak úzce souvisí také odlišnost od etického směru s názvem egoismus, jež klade důraz na osobní zájem každého jednotlivce, zatímco utilitarismu jde primárně o zájem celé společnosti, a to právě i na úkor zájmů jednotlivce.⁶⁵ V utilitarismu jsou důsledky alfou a

⁶² THOMPSON, Mel. *Přehled etiky*. Praha: Portál, 2004, s. 93

⁶³ MACHULA, Tomáš. *Základní etické teorie*. In: FISCHER, Ondřej a kol. *Etika pro sociální práci*, Praha: Jabok, 2008, s. 54

⁶⁴ HAPLA, Martin. *Utilitarismus a filozofie lidských práv*. Praha: Leges, 2022

⁶⁵ ANZENBACHER, Arno. *Úvod do etiky*. Praha: Academia, 1994, s. 121

omegou morální korektnosti a správnosti určitého jednání. Pod pojem „důsledky“ by přitom mělo spadat všechno dobré i zlé, co dané jednání vyvolalo či v budoucnu ještě může vyvolat.

Za zakladatele utilitarismu je nejčastěji označován jeden z nejvýznamnějších britských filozofů 18. a 19. století Jeremy Bentham, který jej ve své knize *Úvod do principů morálky a zákonodárství* jako první systematicky vyložil a popsal.⁶⁶ Bentham byl přitom zastáncem hédonismu. Štěstí tak chápal jako jakousi neviditelnou rovnováhu mezi slastí a bolestí, kterou je navíc motivováno veškeré lidské jednání. Právě z tohoto pohledu pak, ve výše zmíněném díle, také hodnotil a dále rozpracovával užitečnost jednotlivých zákonů, kdy onu „užitečnost“ interpretoval právě jako štěstí. Jelikož pevně věřil, že zákonodárství je klíčem k maximalizaci štěstí ve společnosti, shledával zákony, které k němu nesměřují, značně neužitečnými, a tudíž zbytečnými.⁶⁷ Z praktického hlediska je ovšem toto přesvědčení značně děravé. Každý zákoník či dokonce jeho ustanovení totiž prostě a jednoduše nemůže všem lidem na světě přinášet štěstí a slast.

S jeho chápáním štěstí úzce souvisí také tzv. hédonistický kalkul (felicific calculus),⁶⁸ což je Benthamův výpočet míry či množství užitku a potěšení, které určité jednání způsobí či dokáže vyvolat. Jde v podstatě o kvantitativní měření blaha, jež je zde měřeno na základě několika proměnných, intenzitu daného potěšení, délku jejího trvání či pravděpodobnost jejího uskutečnění nevyjímaje.⁶⁹ Právě tímto způsobem se podle něj dá určit morální správnost či nesprávnost určitého jednání.

I když představuje utilitarismus a deontologická etika v podstatě přesné protiklady, podobně jako Immanuel Kant se i Bentham ve svých dílech nejednou zmiňoval o jakémsi morálním kompasu či chcete-li vnitřních hodnotách, jež jsou dobré samy o sobě a veškeré lidské jednání by tak mělo být posuzováno právě podle nich. Myšlenkově do jisté míry vycházel také z Hobbesova učení o egoismu a zapomenout bychom samozřejmě neměli ani na výrazný vliv Davida Humea.⁷⁰

Právě od Humea převzal onu myšlenku „užitečnosti“ daného jednání, jež následně nejen rozpracoval a přetvořil k obrazu svému, ale také ji postavil na pomyslný piedestal lidského

⁶⁶ BENTHAM, Jeremy. *An Introduction to the Principles of Morals and Legislation*. Oxford: Clarendon Press, 1907, s. 17

⁶⁷ HAPLA, Martin. Utilitarismus a lidská práva. *Časopis pro právní vědu a praxi*. 2020, č.3, s. 324-326

⁶⁸ BENTHAM, Jeremy. *An Introduction to the Principles of Morals and Legislation*. Oxford: Clarendon Press, 1907, s. 37-40

⁶⁹ THOMPSON, Mel. *Přehled etiky*. Praha: Portál, 2004, s. 94

⁷⁰ HUME, David. *A Treatise of Human Nature*. Oxford: Oxford University Press, 1978, s. 196-200

jednání a zákonodárství.⁷¹ V podstatě tak došel k onomu základnímu pravidlu, které říká, že určité jednání je morálně správné, jen pokud jsou jeho důsledky užitečné. Benthamovo pojetí utilitarismu bylo v mnoha ohledech nejen velice specifické či podnětné, ale často také protichůdné a rozporné.

Opomenout bychom však neměli ani Johna Stuarta Milla, jež ve svém díle *Utilitarismus* Benthamovy myšlenky nejen obhajuje a reflektuje, ale následně také dále rozvíjí a tvaruje. Na utilitarismus jako takový přitom pohlíží jako na etiku ideální jak pro legislativu, tak pro individuální chování každého z nás.

I Mill byl sice, podobně jako Bentham, vyznavač hédonismu, jejich chápání štěstí se ale v mnoha ohledech značně odlišovalo.⁷² Mill věřil, že jelikož je štěstí, tedy rovnováha mezi slastí a bolestí, hlavní motivací a v podstatě jediným cílem našeho jednání, je maximalizace a podpora štěstí kritériem, podle kterého bychom měli veškeré naše jednání posuzovat. Nesouhlasil tak z Benthamovým hédonistickým kalkulem blaha. Naopak věřil, že i štěstí by mělo být posuzováno také z hlediska kvality, a nikoliv pouze kvantity, jak uváděl právě Bentham. Správný utilitarista by se měl podle něj v každém případě zachovat tak, aby maximalizoval celkové štěstí a slast, a naopak minimalizoval neštěstí a bolest.⁷³

Jelikož jsou tito dva filozofové v souvislosti s klasickým pojetím utilitarismu skloňování nejčastěji, pokládal jsem za nezbytně nutné zde alespoň ve zkratce zmínit jejich chápání utilitarismu jako takového. Významní jsou ovšem z hlediska vývoje a rozmanitosti utilitarismu ještě další dva pánové, a to konkrétně Henry Sidgwick a George Edward Moore.

Sidgwick se proslavil hlavně svým dílem *Metoda etiky*, v němž lidské jednání vykládá skrze různé etické metody a směry, konkrétně skrze utilitarismus, egoismus a intuici založenou na morálce. Konstatuje přitom, že právě utilitarismus je tou nejzásadnější teorií, vedle které právě egoismus ani mravní intuice nedokáže obstát. Právě intuice podle něj selhává hlavně v nejednoznačných situacích, v nichž často dochází ke konfliktu mezi hodnotami a pravidly. Utilitarismus je tak ideální pomůckou pro řešení nejednoznačných a složitých situací, jelikož poskytuje jakýsi vyšší princip, podle něhož jsme schopni se rozhodnout.

⁷¹ REMIŠOVÁ, Anna. *Dejiny etického myslenia v Európe a USA*, Bratislava: Kalligram, 2008, s. 265-270

⁷² MILL, John Stuart. *Vybrané spisy o etice, spoločnosti a politice*. Praha: Oikoymenth, 2018, s. 16

⁷³ MILL, John Stuart. *Utilitarianism*. Oxford: Oxford University Press, 1998, s. 41-42

Moore je pak nejčastěji spojován s tzv. ideálním utilitarismem.⁷⁴ Jelikož byl pluralistou, nekompromisně nesouhlasil s hédonistickou teorií hodnot, jež prosazovali klasičtí utilitaristé Bentham a Mill. Dobro či chcete-li štěstí podle něj nezahrnuje jen požitek či slast, nýbrž i jiné na požitku nezávislé věci. Věřil například, že krása je sama o sobě vnitřní hodnotou určitého předmětu, a to zcela nezávislou na potěšení, jež v nás může vyvolat.

Utilitarismus si tak od svého vzniku prošel velice zajímavým a v mnoha ohledech také nejednoznačným vývojem, který dozajista stojí za prozkoumání.⁷⁵ Domnívat se ovšem, že jeho principy či pravidla kompletně vymyslel právě Bentham, by však byla obrovská chyba. Jak jsem totiž uvedl výše, Bentham je pouze jako první systematicky vyložil a zkompletoval. S velice podobnými myšlenkami si nicméně ještě před ním svého času pohrávali také Richard Cumberland, Francis Hutcheson či už výše zmíněný David Hume, na něhož ostatně Bentham navazoval.⁷⁶ Ani ti ovšem nebyli prvními, a to ani zdaleka.

Historie utilitarismu, byť nepojmenovaného, totiž sahá ještě mnohem dál. Když pomíneme řeckého filozofa Epikura z období helénismu, a malinko se zamyslíme nad kompletní historií trestu smrti sahající tisíce let nazpět, dojde nám, že tady myšlenky či chcete-li mentalita odpovídající právě utilitarismu byly už od samotného počátku prvních civilizací. Brutální, a často před davy lidí prováděné tresty smrti totiž primárně sloužily jako prevence a výstraha pro všechny, kdo byť jen uvažoval o provedení něčeho nekalého či nezákonného.⁷⁷ Šlo tak právě o dosahování vyššího dobra celé společnosti, a tedy o, z pohledu utilitarismu, morální jednání opodstatněné svými pozitivními důsledky.

Podobně jako deontologická etika má i utilitarismus ve své absolutní podobě několik zcela zásadních problémů, jež mohou být v určitých situacích značně zavádějící či dokonce nebezpečné. Skvělým příkladem budiž jednání zlosyna Thanose, slavné komiksové záporné postavy od studia Marvel. Ten chtěl pro záchranu celého vesmíru vyhladit dobrou půlku všeho živého. Pro běžného člověka samozřejmě hodně extrémní, a hlavně nekompromisně amorální představa, z pohledu utilitarismu jde ovšem o něco naprosto bezproblémového a správného. Vyšší dobro má přece mnohem větší hodnotu než jeden či v tomto značně přehnaném případě dokonce miliardy lidských životů, že ano.

⁷⁴ WEST, Henry R., *Utilitarianism* [online]. Britannica.com, [cit. 17. září 2023] Dostupné z: <https://www.britannica.com/topic/utilitarianism-philosophy>

⁷⁵ HAPLA, Martin. Utilitarismus a lidská práva. *Časopis pro právní vědu a praxi*. 2020, č.3, s. 323

⁷⁶ THOMPSON, Mel. *Přehled etiky*. Praha: Portál, 2004, s. 100-101

⁷⁷ SCHREIBER, Hermann. *Trest smrti v dějinách lidstva*. Praha: Naše vojsko, 2008, s. 9-11

Ono utilitaristy často zmiňované vyšší dobro může být v konečném důsledku velice nemorální. Jakýkoliv více či méně nelidský či amorální čin se nakonec může stát naprosto normálním a korektním, a to jen díky tomu, že jeho důsledky budou správné a vedly by k vyššímu dobru. A to dokonce i v případech, v nichž by to sám jednatel v době spáchání takových činů ani nevěděl. Kde se navíc nachází ona zcela zásadní příčinná souvislost mezi jednáním a následkem? Jakým způsobem, a hlavně jak daleko můžeme předvídat, co naše činy způsobí?

2.3 Princip dvojího účinku

Jako poslednímu se zde budu věnovat principu dvojího účinku. Jelikož principiálně úzce souvisí jak s utilitarismem, tak s deontologickou etikou, chci i jej následně použít pro vyřešení morálního dilema užívání trestu smrti. Do jisté míry totiž kombinuje oba výše zmíněné a rozebrané etické směry. Jeví se tak být přímo perfektním rozřešením obou těchto protichůdných teorií. Nejprve je ale samozřejmě potřeba jej pořádně vysvětlit.

Ačkoliv není princip dvojího účinku ani zdaleka tak známý či rozšířený jako dvě výše zmíněné etické teorie, historii i vývoj má minimálně stejně zajímavý. Jeho první rozpracování se obecně připisuje Tomáši Akvinskému, který s ním operoval v souvislosti s přiměřeností a přípustností sebeobrany, a to ve druhé části svého díla *Summa teologická*.⁷⁸ Akvinský zde výslovně uvádí, že jednání směřující k zachování vlastního života nemusí být ani v případě smrti útočníka morálně nepřijatelné.⁷⁹

Akvinského teorie jednání rozlišuje jednání ve své fyzické podobě od jeho morálního charakteru. Lidské jednání jako takové tak může mít dva důsledky, z nichž jeden je zamýšlený (dobrý) a druhý nezamýšlený (špatný), v případě sebeobrany tedy záchrana vlastního života a usmrcení útočníka.⁸⁰ Jednání jako takové je přitom morálně přijatelné podle toho, zda jsou úmysly či chcete-li intence jednatelů dobré či nikoliv.⁸¹ Pokud je tak mým úmyslem jen a pouze záchrana vlastního života a odražení síly silou, je mé jednání morálně korektní i přes skutečnost, že jsem jím usmrtil útočníka. Akvinský ovšem v takových případech nezapomíná upozorňovat, že přijatelnost sebeobrany samozřejmě není bezpodmínečná. Obrana by měla vždy být přímo úměrná útoku, který odrazuje.

⁷⁸ AKVINSKÝ, Tomáš. *Summa teologická*, II-II, q. 19, a. 6

⁷⁹ MCINTYRE, Alison. *Doctrine of Double Effect* [online]. Plato.stanford.edu, [cit. 17. července 2023] Dostupné z: <https://plato.stanford.edu/entries/double-effect/>

⁸⁰ ČERNÝ, David. *Princip dvojího účinku: Zabíjení v mezích morálky*. Praha: Academia, 2016, s. 26-37

⁸¹ ANZENBACHER, Arno. *Úvod do filozofie*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1990, s. 260-262

Podobnost s naší zákonnou úpravou nutné obrany je přitom více než zřejmá.⁸² Ostatně i ostatní okolnosti vylučující protiprávnost v nejednom aspektu obsahují právě princip dvojího účinku. Jako ideální příklad bych mohl uvést dispozitivnost a proporcionalitu krajní nouze.⁸³ Vždy je tak potřeba poměřovat, zda se nedá dobrého důsledku dosáhnout i bez toho špatného či zda je dobrý důsledek dostatečnou kompenzací důsledku špatného.

Z hlediska historického vývoje nesmím opomenout ani dílo *Cursus theologicus*, od příslušníků filozoficko-teologické školy ve španělském městě Salamanca.⁸⁴ Ti princip dvojího účinku formulovali tak, že pokud je špatný důsledek sice předvídaný nikoliv však chtěný, je dané jednání morálně korektní. S podobným výkladem principu dvojího účinku do jisté míry operoval také německý teolog Peter Knauer, jež se domníval, že je možné špatný důsledek jednání připustit, pokud k němu máme proporcionalní důvod.⁸⁵

Velice významná je ovšem i práce doktora Davida Černého, který navrhuje konečnou verzi principu dvojího účinku, v němž by mělo být samotné jednání dobré či alespoň morálně indiferentní. Jednající by přitom měl zamýšlet jen dobrý důsledek, který by významově značně převažoval důsledek špatný, jež by měl být pouze předvídaný, nikoliv však zamýšlený. Zároveň však nesmí být prostředkem k dosažení důsledku dobrého. Tyto všechny podmínky jsou na sobě závislé a pro morální korektnost určitého jednání by tak měly být bez výjimečně dodrženy.⁸⁶

Princip dvojího účinku má nesmírný význam hlavně v medicíně, a to především v morálně nejednoznačných případech, kterými jsou potraty či eutanázie. V případě, kdy se například lékař rozhodne ukončit léčbu pacienta a odpojit ho od přístrojů udržujících jej při životě, přichází na řadu právě princip dvojího účinku. Jestliže je lékařův primární úmysl ukončit léčbu, a to ze závažných důvodů, kvůli kterým je její ukončení v nejlepším zájmu pacienta, mělo by být takové jednání podle principu dvojího účinku morálně korektní, a to i za situace, kdy způsobí pacientovu smrt. Ukončení léčby je totiž morálně indiferentní, úmysl lékaře je ukončení léčby, a to ze závažných důvodů, jež její ukončení ospravedlňují. No a důsledky?

⁸² Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákon, § 29

⁸³ Tamtéž, § 28

⁸⁴ ČERNÝ, David. *Princip dvojího účinku: Zabíjení v mezích morálky*. Praha: Academia, 2016, s. 77-80

⁸⁵ KNAUER, Peter. *The Hermeneutic Function of the Principle of Double Effect*. Notre Dame: Natural Law Forum, 1967, s. 147-152

⁸⁶ ČERNÝ, David. *Princip dvojího účinku: Zabíjení v mezích morálky*. Praha: Academia, 2016, s. 221-224

Dobry důsledky je ukončení léčby, špatný pak smrt pacienta, se kterou se sice do jisté míry počítalo, rozhodně ale nebyla úmyslná.⁸⁷

Ač je možná těžké si něco takového přiznat, v reálném životě dochází k takto morálně nejednoznačným situacím dnes a denně.⁸⁸ Často je tak potřeba provést skutek, který bude zatížen jak dobrými, tak špatnými důsledky. Právě proto je princip dvojího účinku perfektním způsobem, jak na tuto hořkou realitu reagovat a morálně ji alespoň částečně podchytit.

⁸⁷ ČERNÝ, David. *Princip dvojího účinku I.* [online]. Zdravotnickepravo.info, [cit. 23. září 2013] Dostupné z: <https://zdravotnickepravo.info/princip-dvojího-účinku-i/>

⁸⁸ ČERNÝ, David. *Princip dvojího účinku: Zabíjení v mezích morálky.* Praha: Academia, 2016, s. 168

3. Srovnání etických směrů

Jak už vyplývá z předchozích kapitol, všechny tři etické směry, kterým se v této práci věnuji, spolu nejen velice úzce souvisí, ale dokonce se i v některých aspektech vzájemně doplňují. Zatímco deontologická etika a utilitarismus jsou v podstatě vzájemnými protiklady, princip dvojího účinku je pro změnu jejich kombinací. Ačkoliv se dá jejich vzájemná podobnost shrnout poměrně jednoduše, při bližším prozkoumání jsou samozřejmě všechny tři mnohem složitější a komplexnější. Právě proto je chci v této kapitole, skrze jejich aplikaci na konkrétní příklady, vzájemně porovnat a ukázat tak jejich jednotlivé podobnosti i odlišnosti v praxi.

3.1 Příklad č.1

Abych zde nemusel vymýšlet zcela nové příklady, použiji pro toto srovnání především příklady, jež už jsme si blíže popsali v předchozí kapitole. Začneme tedy vrahem, který se nás ptá na to, zda nevíme, kde se jeho potenciální oběť zrovna nachází, přičemž to právě víme. Podle absolutního pojetí deontologické etiky, jež vehementně prosazoval Immanuel Kant, musíme vrahovi říct pravdu, a to i za cenu smrti potenciální oběti.⁸⁹ Právě za tento nekompromisní přístup si Kant v minulosti vysloužil kritiku od celé řady politologů, filozofů či pedagogů. Někteří pozdější autoři se sice pokoušeli tuto jeho značně kontroverzní myšlenku vyložit trochu odlišným a pro normálního člověka morálně přijatelnějším způsobem.⁹⁰ To ovšem nic nemění na tom, že podle Kanta bylo každé lhaní špatné, nehledě na pozitivní či negativní následky, jež mohlo způsobit.

Zajímavá je ovšem skutečnost, že je tato situace a její vyhodnocení samotným Kantem při bližším prozkoumání značně v rozporu s kategorickým imperativem, podle kterého bychom se jako správní deontologové měli všichni chovat.⁹¹ Ten by měl být jakýmsi morálním kompasem či svědomím, jehož dodržování z nás dělá šlechetné a poctivé lidi. Lhaní je pak sice samo o sobě nepoctivé, zrovna v tomto konkrétním případě z nás ale právě pravdomluvnost dělá pomocníka trestného činu vraždy.⁹² A na tom neshledávám zhola nic šlechetného či poctivého, vy snad ano?

Co na to utilitarismus? Jak už je nám v tuto chvíli zcela jasné, utilitarismus na to půjde přesně naopak. Jako správní utilitaristi bychom se museli v první řadě zamyslet nad důsledky,

⁸⁹ KANT, Immanuel. *Základy metafyziky mravů*. Vyd. 3., Praha: OIKOYMENH, 2014, s. 48

⁹⁰ WOOD, Allen W. *Kantian Ethics*. Cambridge: Cambridge University Press, 2008, s. 241-249

⁹¹ KANT, Immanuel, *Základy metafyziky mravů*. Vyd. 3., Praha: OIKOYMENH, 2014, s. 22-25

⁹² Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákon, § 24

kteřé naše jednání vyvolá či může vyvolat. Pokud řekneme pravdu, sice nezalžeme a uchováme si něco jako čest či chcete-li poctivost, ovšem za cenu lidského života. Právě skřze lež bychom přitom mohli lidský život zachránit a dosáhnout tak něčeho, co by se dalo označit za vyšší dobro. Takovýto přístup by do jisté míry odpovídal utilitarismu tak, jak jej chápal John Stuart Mill. Ten totiž správného utilitaristu popisoval jako někoho, kdo by měl svým jednáním za každé situace maximalizovat štěstí a slast.⁹³

Jelikož vycházel Jeremy Bentham při kompletizaci utilitarismu z celé řady myšlenek a děl jiných myslitelů, není tento etický směr ani zdaleka tak jednoduchý, jak se na první pohled zdá.⁹⁴ Tzv. užitečnost, jež ve svých dílech Bentham nejednou zmiňuje, sice do jisté míry vychází z děl Davida Humea, zapomenout bychom však neměli ani vliv Hobbesova učení o egoismu.⁹⁵ Co kdybychom tedy my, v tomto konkrétním případě, těžili z toho, že bychom vrahovi řekli pravdu? Potenciální oběť by mohla být například náš sok v lásce, ve volbách či v práci. Jeho smrt by pro nás byla do jisté míry užitečná. A nedělá právě ona užitečnost, z Benthamova výkladu, určité jednání morálním?

Tento příklad proto krásně demonstruje onu rozpornost utilitarismu jako takového. Vychází totiž z děl, myšlenek a názorů tolika filozofů, politiků a pedagogů, že je mnohdy velice obtížné přijít na to, co by bylo v daném případě morální a co naopak nikoliv. Princip dvojího účinku nám pak v této konkrétní situaci dává paradoxně to vůbec nejjednoznačnější řešení. Podle toho, jak jej vnímal samotný Tomáš Akvinský totiž můžeme říct, že dané jednání je morálně přípustné, pokud jsou intence jednajícího správné a dobré.⁹⁶ Lež, ač sama o sobě morálně nepřípustná, je tak v této situaci morálně indiferentní, jelikož směřuje k záchraně lidského života.

Co by se stalo, kdybychom ten samý příklad rozebrali skřze podmínky stanovené Davidem Černým? Jak už víme, Černý ve své práci navrhnul konečnou verzi principu dvojího účinku.⁹⁷ Podle něj by mělo být samo jednání morálně korektní či alespoň morálně indiferentní. Zde, jak už jsme si řekli výše, je lež morálně indiferentní, jelikož se za ní skrývá úmysl zachránit lidský život. Důsledek daného jednání, tedy záchřana života, je samozřejmě správná a dobrá a značně převyšuje vedlejší negativní důsledek v podobě lži samotné. Oproti předchozím dvěma

⁹³ MILL, John Stuart. *Utilitarianism*. Oxford: Oxford University Press, 1998, s. 41-42

⁹⁴ HAPLA, Martin. Utilitarismus a lidská práva. *Časopis pro právní vědu a praxi*. 2020, č.3, s. 323

⁹⁵ REMIŠOVÁ, Anna. *Dejiny etického myslenia v Európe a USA*, Bratislava: Kalligram, 2008, s. 265-270

⁹⁶ ANZENBACHER, Arno. *Úvod do filozofie*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1990, s. 260-262

⁹⁷ ČERNÝ, David. *Princip dvojího účinku: Zabíjení v mezích morálky*. Praha: Academia, 2016, s. 221-224

etickým směrům, je tak tento příklad podle principu dvojího účinku stoprocentně morálně správný a korektní.

3.2 Příklad č. 2

Další příklad se týká zlosyna Thanose, který chce pro záchranu jedné poloviny celého vesmíru obětovat polovinu druhou. Jak už víme, z pohledu Benthamova pojetí utilitarismu by bylo takovéto jednání zcela v pořádku, jelikož by sloužilo vyššímu dobru.⁹⁸ John Stuart Mill by na něj ovšem mohl mít malinko odlišný názor. Naše jednání by, podle jeho chápání utilitarismu, mělo vždy sloužit k většímu štěstí, blahu a slasti.⁹⁹ Vyhlazení poloviny všeho živého v celém vesmíru ovšem jako moc šťastná událost nepůsobí. Z tohoto pohledu se tak toto jednání jeví mírně řečeno jako nejednoznačné.

Dalším sporným bodem druhého příkladu je také volba poloviny, která bude obětována pro záchranu poloviny druhé. Podle čeho by se mělo vybírat? Podle losování nebo podle společenského postavení? Bentham by vám na to nejspíše odpověděl tak, že by samozřejmě záleželo na tom, kteří lidé by pro budoucnost lidstva jako takového byli ti nejdůležitější. Jinými slovy by nejspíše přežili spíše výše postavení, mocní či bohatí lidé než lidé ze střední či nižší třídy. Je přitom vůbec podstatná vědomost toho, zda je vyhlazení půlky všeho živého zaručenou a jedinou cestou, jak zachránit tu druhou? Z pohledu utilitarismu nikoliv. I kdyby to nebylo jisté, utilitaristi by tuto možnost neriskovali a pro jistotu by půlku všeho živého obětovali.

Co ale deontologové? Deontologická etika by byla nejspíše přesně opačného názoru. Jako deontolog musím ono jednání posuzovat jen skrze jeho morálnost. Vyhlazení poloviny všeho živého je ovšem extrémně amorální. Podle deontologie by proto toto jednání bylo bez debat vysoce amorální.¹⁰⁰ Takovýto přístup nás ovšem oproti utilitarismu přivádí ke zcela opačnému problému. Co kdyby vyhlazení poloviny všeho živého bylo skutečně onou jedinou možností pro záchranu poloviny druhé?

Z pohledu deontologie by i přes tuto nevyhnutelnou skutečnost bylo, podle mého názoru, vyhlazení poloviny vesmíru zcela nepřijatelné. Pořád musíme brát ohled na to, že deontologie klade velký důraz na důležitost a jedinečnost každého života. Jako deontologové bychom se tak spíše než k vyhlazení poloviny vesmíru, uchýlili k hledání jiné možnosti, díky

⁹⁸ BENTHAM, Jeremy. *An Introduction to the Principles of Morals and Legislation*. Oxford: Clarendon Press, 1907, s. 37-40

⁹⁹ MILL, John Stuart. *Utilitarianism*. Oxford: Oxford University Press, 1998, s. 41-42

¹⁰⁰ KANT, Immanuel. *Základy metafyziky mravů*. Vyd. 3., Praha: OIKOYMENH, 2014, s. 48

keré bychom mohli v ideálním případě zachránit vesmír celý. A to i za cenu toho, že by nakonec naše snaha přišla vniveč a způsobila by vyhnutí všeho živého v celém vesmíru.

Jak je vidno, ani jeden z těchto extrémních protipólů není zrovna ideálním řešením takovéto situace. Co na to princip dvojího účinku? Mohl by být opět oním jednoznačným řešením? Právě aplikace principu dvojího účinku je zde paradoxně docela komplikovaná.¹⁰¹ Vyhlazení poloviny všeho živého je samozřejmě samo o sobě naprosto amorální. Pokud by to ovšem byla jediná naděje, jak zachránit alespoň polovinu vesmíru, bylo by to možná akceptovatelné. Jednání samotné by se totiž v takové situaci změnilo na morálně indiferentní, jelikož intence jednajícího by byla záchrana poloviny všeho živého. Že podle vás pozitivní důsledek v podobě záchrany půlky vesmíru nevyvažuje obětování půlky druhé? I v níže zmíněném příkladu týkajícím se napadení, jde přece o záchranu našeho života na úkor života útočníka. Jednání jako takové tak sice je obrana, a nikoliv jeho vědomé zabití, co kdyby ale někdo bral i obětování poloviny všeho živého jen jako obranu pro záchranu druhé poloviny.¹⁰²

Když se nad tím zamyslíme, jedná se o dost podobný případ jako u rizikového těhotenství. Pokud je v takovém případě potrat jediným způsobem, jak zachránit život matky, je přece přípustný. Kdyby tedy skutečně vyhlazení poloviny všeho živého bylo jediným způsobem, jak zachránit druhou půlku vesmíru, bylo by to tedy přípustné.¹⁰³ V obou případech je totiž miska vah jedna ku jedné. Nebo snad ne?

Na otázku, který etický směr je v tomto příkladu nejlepším řešením tak nedokážu najít jednoznačnou odpověď. Kdyby bylo ono vyhlazení opravdu jediným způsobem, jak zachránit alespoň polovinu všeho živého, byl by nejspíše nejlepším řešením utilitarismus či princip dvojího účinku. Na druhou stranu, kdo by chtěl mít na svědomí polovinu vesmíru? Nikdo. Mnohem reálnější mi tak nakonec připadá deontologický přístup, podle kterého bychom se raději do poslední chvíle snažili zachránit celý vesmír, i za cenu toho, že by to nakonec vedlo k jeho kompletnímu vyhubení.

¹⁰¹ ČERNÝ, David. *Princip dvojího účinku: Zabíjení v mezích morálky*. Praha: Academia, 2016, s. 221-224

¹⁰² AKVINSKÝ, Tomáš. *Summa teologická*, II-II, q. 64, a. 7

¹⁰³ KNAUER, Peter. *The Hermeneutic Function of the Principle of Double Effect*. Notre Dame: Natural Law Forum, 1967, s. 147-152

3.3 Příklad č. 3

A co předposlední příklad s napadnutím, jehož obrana povede k usmrcení útočníka?¹⁰⁴ Jak už jsem naznačil výše, princip dvojího účinku tuto situaci z morálního hlediska schvaluje.¹⁰⁵ Šlo by ho ovšem přeformulovat tak, aby jej neschvaloval? Takováto modifikace by samozřejmě byla poměrně jednoduchá. Stačilo by změnit motivaci obránce.

Kdyby byla pro obránce z nějakého důvodu smrt útočníka výhodná a on by obranu provedl tak, aby onu smrt schválně způsobil, z morálně indiferentního jednání by bylo náhle jednání nemorální. Pořád by se sice jednalo o obranu proti trvajícím útoku, šlo by ovšem o obranu nepřiměřenou, a navíc také vedenou nikoliv s úmyslem zachránit si život, ale usmrtit útočníka. Právě takováto obrana by tak morální zrcadlem principu dvojího účinku s největší pravděpodobností neprošla.¹⁰⁶

Z pohledu deontologie je pak samozřejmě přiměřená obrana proti trvajícím útoku zcela bezvadným jednáním, i když by mohla útočnickovi způsobil smrt. Proti tomuto závěru se sice dá argumentovat jedinečností a důležitostí každého lidského života, v rámci deontologie je ale pořád nutné mít na paměti skutečnost, že zkoumáme morálnost jednání samotného, nikoliv jeho následků. Obrana proti trvajícím útoku, byť vedoucí k usmrcení útočníka, je tak stále morálně naprosto bezvadným jednáním.¹⁰⁷

Co ale výše zmíněná modifikace, podle které bychom jako obránci nějakým způsobem těžili ze smrti útočníka a spíše, než o obranu by nám šlo o jeho usmrcení? Stejně jako u principu dvojího účinku by taková situace byla morálně nekorektní i podle deontologické etiky. Nesmíme totiž zapomínat na kategorický imperativ, kterému Kant samotný přisuzoval obrovskou důležitost.¹⁰⁸ Jelikož je defacto morálním kompasem, kterým by se každé naše jednání mělo řídit, byla by obrana, jejímž úmyslem by bylo v první řadě usmrtit útočníka, jednoznačně nesprávná.¹⁰⁹ Něco jiného by byla situace, v níž by bylo jeho usmrcení jedinou možností, jak se zachránit. V takovém případě by byla obrana považována za morálně indiferentní jak podle deontologie, tak podle principu dvojího účinku.

¹⁰⁴ AKVINSKÝ, Tomáš. *Summa teologická*, II-II, q. 64, a. 7

¹⁰⁵ ČERNÝ, David. *Princip dvojího účinku: Zabíjení v mezích morálky*. Praha: Academia, 2016, s. 26-30

¹⁰⁶ Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákon, § 29

¹⁰⁷ ANZENBACHER, Arno. *Úvod do filozofie*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1990, s. 260-262

¹⁰⁸ KANT, Immanuel, *Základy metafyziky mravů*. Vyd. 3., Praha: OIKOYMENH, 2014, s. 22-25

¹⁰⁹ POPKIN, Richard H., STROLL, Avrum. *Filozofie pro každého*. Praha: Ivo Železný, 2000, s. 63

U utilitarismu bychom museli morálnímu zrcadlu podrobit možné důsledky takové obrany. Smrt útočníka je sice nešťastná, jako utilitarista jsem si jí ale zachránil svůj vlastní život. Z mého pohledu je tak dosaženo užitečnosti, o které se Bentham v nejednom svém díle zmiňoval.¹¹⁰ Pokud by se navíc jednalo o útočníka recidivistu, v podstatě bychom jeho usmrcením učinili celé společnosti službu a dosáhli tak něčeho, co by se dalo nazvat vyšším dobrem.¹¹¹

Na rozdíl od deontologie či principu dvojího účinku by se morální korektnost obrany nezměnila ani v případě, kdyby nám jako obráncům šlo primárně o usmrcení útočníka. Jako utilitaristy nás totiž morální hledisko samotného jednání, včetně úmyslu a pohnutky, vlastně vůbec nezajímá. Vždy hledíme a posuzujeme pouze důsledky takového jednání, které jsou pro nás právě v takovéto modifikaci možná ještě užitečnější než kdykoliv předtím.

Z morálního hlediska by proto byla nejpříjemnější aplikace deontologické etiky či principu dvojího účinku. Utilitarismus jako takový by pak sice mohl být bez problémů aplikován, pokud by ovšem skutečně došlo k výše zmíněné modifikaci, jeho logika se rázem ukazuje být značně problematickou. Bránit se proti někomu jen kvůli tomu, aby nám neublížil je totiž jedna věc. Dělat to se zistným úmyslem ho zabít, to už je věc druhá, a nutno podotknout, že zcela amorální.

3.4 Příklad č. 4

Jako závěrečný bych zde rád rozebral ještě jeden „bonusový“ příklad. Jde o fiktivní případ, ve kterém se na lidmi přeplněný fotbalový stadión (15 000 lidí) nezvladatelně řítilo letadlo plné lidí (200 lidí). Řídicí věž o této situaci věděla přibližně 15 minut před hrozící srážkou, nic ale neudělala. Stíhací pilot, jenž byl po celou dobu v pohotovosti a čekal na rozkazy od řídicí věže, které ale nepřicházely, se proto na poslední chvíli rozhodl dané letadlo sestřelit a zabránit tak jeho zřícení na fotbalový stadión. Jak takový příklad posoudit?

Už na první pohled je zjevné, že se daný pilot zachoval jako správný utilitarista. V poslední možné sekundě se rozhodl jednat a udělal tu jedinou věc, kterou považoval za správnou – pro záchranu 15 000 lidí na fotbalovém stadiónu obětoval 200 lidí v letadle. Z pohledu logiky si za daných okolností zvolil menší zlo. Dosáhl tak vyššího dobra, jelikož pro záchranu 15 000 lidí obětoval 200 životů, které by nejspíše stejně nepřežily.

¹¹⁰ BENTHAM, Jeremy. *An Introduction to the Principles of Morals and Legislation*. Oxford: Clarendon Press, 1907, s. 17

¹¹¹ REMIŠOVÁ, Anna. *Dejiny etického myslenia v Európe a USA*, Bratislava: Kalligram, 2008, s. 265-270

Deontologie by ale právě na takovéto jednání měla naprosto odlišný názor.¹¹² První věc, která se zdá být dost sporná je skutečnost, že se nikdo nepokusil o jiné řešení této situace. Jak bylo řečeno výše, řídicí věž o celé situaci věděla přibližně 15 minut. To opravdu nikoho v ní za celou tu dobu nenapadlo jiné řešení? Každý fotbalový stadión má přece hned několik únikových východů. Proč se tedy nikdo nepokusil o evakuaci? Ta by za daných okolností měla trvat přibližně 7 až 10 minut. Nikoho to ale v dané situaci nenapadlo, v důsledku čehož pak musel daný pilot jednat na vlastní zodpovědnost a sestřelit nekontrolovatelně padající letadlo. Z pohledu nezúčastněné osoby se samozřejmě dá říct, že se zachoval správně, protože na poslední možnou chvíli jednal, a to jako jediný, čímž zachránil život bezmála 15 000 lidí. Pokud byste byli na daném stadiónu nebo tam měli příbuzné či kamarády, nejspíše byste tohoto pilota považovali za záchránce či dokonce hrdinu.

Co kdyby se ale situace změnila a vy nebo vaši blízcí by nebyli na stadiónu, nýbrž v sestřeleném letadle?¹¹³ V takovém případě už byste jej nejspíše nepovažovali za hrdinu, nýbrž za vraha, není to tak? Podle deontologické etiky je proto jeho jednání zcela bezpodmínečně nemorální, jelikož se měl on i všichni v řídicí věži snažit v první řadě o záchranu jak lidí na stadiónu, tak v letadle. Každý lidský život je totiž jedinečný a zaslouží si proto stejnou šanci na přežití.

Princip dvojího účinku tak bude opět tím nejjednoznačnějším a nejrozumnějším řešením tohoto příkladu.¹¹⁴ Jednání pilota za těchto okolností je samo o sobě nemorální, v daný moment bylo nicméně jediným řešením, jak zachránit lidi na stadiónu. Obětoval tak sice 200 lidí, ovšem pro záchranu 15 000 lidí. Jeho intence byly správné a pozitivní důsledek v podobě zachráněných životů, zde značně převyšuje negativní důsledek životů obětovaných. Z tohoto pohledu je navíc výsledek jeho jednání viditelně přijatelnější než třeba ve výše zmíněných případech s obětováním poloviny vesmíru či obranou vedoucí ke smrti útočníka. Jeho čin by tak měl být poměrně jednoznačně morálně indiferentní, a tudíž za daných okolností nejen nevyhnutelný, ale hlavně morálně korektní.¹¹⁵

¹¹² POPKIN, Richard H., STROLL, Avrum. *Filozofie pro každého*. Praha: Ivo Železný, 2000, s. 50-57

¹¹³ HAPLA, Martin. Utilitarismus a lidská práva. *Časopis pro právní vědu a praxi*. 2020, č.3, s. 325

¹¹⁴ ČERNÝ, David. *Princip dvojího účinku: Zabijení v mezích morálky*. Praha: Academia, 2016, s. 221-224

¹¹⁵ KNAUER, Peter. *The Hermeneutic Function of the Principle of Double Effect*. Notre Dame: Natural Law Forum, 1967, s. 147-152

V této kapitole jsme si jednotlivé etické směry podrobněji rozebrali a porovnali na čtyřech konkrétních příkladech. U všech čtyř šlo přitom krásně vidět v čem konkrétně se tyto směry shodují či doplňují a v čem jsou naopak naprosto odlišné a nekorespondující.

4. Argumenty pro a proti trestu smrti

Možné výhody či nevýhody trestu smrti představují kontroverzní téma rezonující společnostmi napříč generacemi i kontinenty. Nutno přitom uznat, že jsou ve většině případech postoje zastánců i odpůrců hrdelního trestu logicky ospravedlnitelné. Při rozhodování o tom, zda je tento trest nutné vymazat ze všech koutů světa či ho naopak v omezené míře stále využívat, tak hraje roli velké množství proměnných.

Pro potřeby tohoto testu jsem proto sepsal celkem osm argumentů, které se v souvislosti se zachováním či zákazem trestu smrti objevují nejčastěji. Skrze tyto argumenty budu následně zjišťovat, jak dané etické směry na praktikování trestu smrti nahlíží a jestli by teda měl být zachován či naopak zrušen. V této kapitole si jednotlivé argumenty ve zkratce vysvětlíme. Nejde přitom o žádný podrobný rozbor, nýbrž jen a pouze o jejich stručnou definici.

4.1 Argumenty pro

Definitivnost představuje argument, podle kterého je trestem smrti dosaženo definitivní ochrany společnosti před trestnou činností daného pachatele. Nejčastěji je přitom zmiňovaná v souvislosti s recidivou.¹¹⁶ Pokud je daný recidivista popraven, nemůže se už nikdy dopustit další trestné činnosti a spáchat tak stejný či ještě závažnější zločin. Z tohoto pohledu představuje trest smrti ultimátní a definitivní ochranu společnosti před osobami, u kterých hrozí vysoké riziko recidivy.¹¹⁷

Zastrašení či chcete-li prevence představuje další často zmiňovaný argument pro zachování trestu smrti, a to z jednoho prostého důvodu – preventivní působení na další potenciální pachatele.¹¹⁸ Hrozba trestu smrti může takovéto osoby odradit od spáchání určitého trestného činu. Stejně jako v případě definitivnosti slouží i zastrašení především k ochraně společnosti před potenciální trestnou činností.¹¹⁹ Zastrášení se však naproti tomu nesoustředí jen na samotného pachatele, nýbrž i na další potenciální pachatele.¹²⁰

Peníze neboli ekonomická šetrnost je dalším častým argumentem podporujícím zachování či znovuzavedení trestu smrti.¹²¹ Mnoho lidí argumentuje tím, že nechce ze svých daní platit pobyt a stravu pro pachatele odsouzené na doživotí. Jelikož je u těchto pachatelů

¹¹⁶ BESTOVÁ C. Cornélie. *Trest smrti v německo-českém porovnání*. Brno: Doplněk, 1996, s. 22

¹¹⁷ Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákon, § 59

¹¹⁸ BESTOVÁ C. Cornélie. *Trest smrti v německo-českém porovnání*. Brno: Doplněk, 1996, s. 16-18

¹¹⁹ DRBOHLAV, Andrej. *Etopédie I: Trest smrti versus trest života pro sériové vrahy*. Bratislava: Gaudeamus, 2005, s. 89-92

¹²⁰ BECCARIA, Cesare. *O zločinech a trestech*. Praha, 1893, s. 10

¹²¹ RADELAT, L. Michael, BORG, J. Marian. *The Changing Nature of Death Penalty Debates*. Gainseville: University of Florida, 200, s. 49-50

mizivá šance na nápravu či dokonce propuštění, je podle mnohých z ekonomického hlediska mnohem výhodnější pachatele těch nejzávažnějších zločinů rovnou popravit, na místo jejich doživotního pobytu ve vězení.

Spravedlnost v jakémisi zvláštním slova smyslu představuje poslední často skloňovaný argument. V určitých případech zcela logický způsob uvažování, který navíc po staletí fungoval po celém světě, se řídí jednoduchým pravidlem „oko za oko, zub za zub“. Pachatelé těch nejzávažnějších trestných činů podle této logiky nemají právo na život.¹²² Obecně se takto argumentuje hlavně proti vrahům. Pokud totiž někdo někoho úmyslně připraví o život, sám by měl přijít o právo na život.¹²³

4.2 Argumenty proti

Omyl bývá jedním z nejčastěji skloňovaných argumentů zbrojících proti trestu smrti. Spočívá přitom v prostém faktu lidské omylnosti. Právní řády stejně jako samotné právní prostředky pro ochranu společnosti i pachatele nejsou neomylné. Odsouzení nevinné osoby je stále aktuálním rizikem, ke kterému může a nemusí dojít. Trest smrti tak může vést k popravě čili legálnímu zavraždění nevinné osoby.¹²⁴

Nenapravitelnost je dalším argumentem úzce souvisejícím s výše zmíněným omylem. Trest smrti je totiž ve své podstatě konečným řešením. Neumožňuje chyby či selhání právního systému stejně jako neumožňuje nápravu samotného pachatele.¹²⁵ Často bývá tento argument spojován s neúmyslným zabitím či afekt vraždou,¹²⁶ za kterou by mohl být odsouzen k trestu smrti člověk, jež svého činu lituje a touží po nápravě.¹²⁷

Odplata je argumentem často se objevujícím na obou stranách barikády. Pro potřeby této práce jsem ji zařadil mezi argumenty zbrojící proti trestu smrti. Ačkoliv to může být proti naší přirozené povaze, je odplata něčím, co by v trestním řízení nemělo mít absolutně žádnou váhu, byť je pochopitelné, že pozůstalí oběti vraždy to nejspíše budou ve většině případech cítit diametrálně odlišně.¹²⁸

¹²² Ústavní zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod, čl. 6

¹²³ BESTOVÁ, C. Cornelia. *Trest smrti v německo-českém porovnání*. Brno: Doplněk, 1996, s. 27-29

¹²⁴ CHMEL, Ladislav. *Nejslavnější popravy*. Praha: Petrklíč, 2004, s. 81-82

¹²⁵ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSSR ze dne: 20.09.1972 sp. zn. Č. j.: Tsf 5/72

¹²⁶ Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákon, § 140

¹²⁷ JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné*. 1. vyd. Praha: Leges, 2009, s. 402

¹²⁸ BESTOVÁ C. Cornelia. *Trest smrti v německo-českém porovnání*. Brno: Doplněk, 1996, s. 25-29

Život je samozřejmě nejdůležitějším argumentem proti trestu smrti. Každá lidský bytost má podle celé řady mezinárodních dokumentů a vnitrostátních právních předpisů právo na život.¹²⁹ Trest smrti proto představuje amorální, nehumánní či dokonce barbarský trest, pro který v moderních společnostech jednoduše není místo.¹³⁰

¹²⁹ Human Rights Act 1998, Art. 2

¹³⁰ IROZHLAS, *V Íránu popravili další dva muže v souvislosti s protesty proti vládě, Evropská unie vyjádřila zděšení* [online]. irozhlas.cz, [cit. 5. března 2024]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-svet/iran-protesty-poprava-trest-smrti_2301071705_har

5. Trest smrti z pohledu etických směrů

Trest smrti byl a nejspíše i vždycky bude extrémně rozporuplným tématem, na které může mít každý z nás diametrálně odlišný názor. Tuto různorodost přesně vyplňují etické směry vybrané specificky pro tuto práci – deontologická etika je přesným opakem utilitarismu a princip dvojího účinku zlatým středem obou těchto protichůdných směrů. Bude tak opravdu zajímavé sledovat, na kterou stranu se v případě trestu smrti tyto teorie převáží a zda budeme schopni jednou provždy rozhodnout o tom, jestli má být trest smrti nedílnou součástí každé moderní společnosti či by měl navždy zmizet z právních řádů celého světa.

Od podrobného rozebrání historie trestu smrti a vysvětlení zásadních aspektů všech tří klíčových etických směrů se přesouváme k dost možná nejzásadnější kapitole této práce – prozkoumání trestu smrti skrze optiku deontologické etiky, utilitarismu a principu dvojího účinku. Tím bychom se měli dostat k jádru a smyslu této práce, a tedy i k rozhodnutí, zda je trest smrti z morálního hlediska správný či nikoliv.

5.1 Z pohledu deontologické etiky

Jak už jsme si řekli a ukázali v předchozích kapitolách, deontologická etika posuzuje morálnost našich činů především podle jich samotných, a nikoliv podle jejich možných či nastalých důsledků. Ačkoliv jde v některých situacích o velice kontroverzní pohled na věc, má své opodstatnění. Morálnost lidského chování totiž v deontologickém pojetí úzce souvisí s tzv. kategorickým imperativem. Veškeré naše jednání by mělo vycházet právě z kategorického imperativu, který představuje náš ničím nepodmíněný morální kompas.¹³¹ Jednání každého z nás by tak mělo být ukázkovým příkladem morálnosti, jež by se mohlo vmžiku stát platným kodifikovaným právem.¹³² Tento princip, na základě, kterého Immanuel Kant vystavěl základní pravidla celé deontologické etiky, je potřeba mít neustále na paměti.¹³³ Stejně jako všechny pro společnost důležité či dokonce kontroverzní a nejednoznačné aspekty trestu smrti, podrobněji rozebrané v předchozí kapitole.¹³⁴

Zapomenout bychom neměli ani na důležitost a jedinečnost života samotného. Z pohledu deontologické etiky je potřeba lidský život vehementně chránit, z čehož lze učinit jednoznačný závěr, podle kterého jde právo na život ruku v ruce s deontologickým chápáním morálního a amorálního jednání.¹³⁵ Legálně někoho zabít by tak mělo být podle deontologické

¹³¹ KANT, Immanuel, *Základy metafyziky mravů*. Vyd. 3., Praha: OIKOYMENH, 2014, s. 22-25

¹³² ANZENBACHER, Arno. *Úvod do filozofie*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1990, s. 230-232

¹³³ POPKIN, Richard H., STROLL, Avrum. *Filozofie pro každého*. Praha: Ivo Železný, 2000, s. 50-57

¹³⁴ BESTOVÁ C. Cornélie. *Trest smrti v německo-českém porovnání*. Brno: Doplněk, 1996, s. 16-29

¹³⁵ Všeobecná deklarace lidských práv č. 1/1948, Vybraných Deklarací Valného shromáždění OSN, čl. 3

etiky na první pohled krajně nemorální. V souvislosti s trestním právem ovšem Kant uvažoval přece jenom malinko odlišně. Nad danou problematikou se proto musíme zamyslet ještě jednou a jinak. Pravidla deontologické etiky jsou totiž nevyzpytatelné stejně jako myšlenky jejího nejvýraznějšího představitele.

Podle Kanta disponuje každá lidská bytost svobodnou vůlí.¹³⁶ Právě naše svobodná vůle pak rozhoduje o tom, co se rozhodneme spáchat. Podle deontologie by každé naše jednání mělo být podřízeno kategorickému imperativu, tedy morálnímu kompasu, od kterého se odvíjí morálnost a odpovědnost našeho jednání. To ovšem nic nemění na tom, že jsme bytosti disponující svobodnou vůlí. O svém konání či nekonání tedy rozhodujeme sami, na základě svých rozhodnutí a svého chápání morálky.¹³⁷ Naše jednání by mělo vždy vycházet z našeho rozumu, morálních hodnot a svobodné vůle představující jádro ničím nepodmíněného kategorického imperativu. Kromě imperativu kategorického ovšem Kant definoval také imperativ hypotetický, který představuje vnější jevy ovlivňující naše jednání.

Je přitom jen na nás a na naší svobodné vůli, zda se budeme rozhodovat na základě kategorického imperativu či podlehneme imperativu hypotetickému.¹³⁸ Jednání plynoucí z imperativu hypotetického, tudíž z našich tužeb či potřeb, představuje negativní jev společnosti, do kterého lze zařadit i trestnou činnost. V souladu s výše zmíněným je potřeba upozornit na skutečnost, že Kant chápal i ty nejzávažnější tresty pouze jako prostředky **spravedlnosti**, skrze které dojde k odstranění veškerých negativní jevů ve společnosti.¹³⁹ Zločinec tedy musí nést následky svého protiprávního jednání, jež se jako bytost disponující rozumem a svobodnou vůlí rozhodl spáchat.¹⁴⁰

Trest samotný by proto měl být přímo úměrný spáchanému činu. Kant zásadně odmítá **nápravnou** či výchovnou funkci trestů, neboť trest je pouhou reakcí na protiprávní jednání vycházející z naší svobodné vůle a rozumu. Podle Kantovy logiky je trest nutností k znovunastolení rovnováhy.¹⁴¹ Jeho pohled na spravedlnost výrazně připomíná logiku „oko za oko, zub za zub“, tedy logiku, kterou má převážná většina z nás úzce spjatou s pojmem **odplata**. Poměrně překvapivě se dá zkonstatovat závěr, podle kterého je deontologická etika a Kant samotný pro zachování trestu smrti jako efektivnímu prostředku dosažení spravedlnosti a

¹³⁶ KANT, Immanuel. *Náboženství v hranicích pouhého rozumu*. Praha: Vyšehrad, 2013, s. 88-95

¹³⁷ OJZERMAN, I. Teodor. a kol. *Kantova filozofie a současnost*. Praha: Svoboda, 1981, s. 227

¹³⁸ THOMPSON, Mel. *Přehled etiky*. Praha: Portál, 2004, s. 105

¹³⁹ HEGEL, W. F. Georg. *Základy filozofie práva*. Praha: Academia, 1992, s. 130

¹⁴⁰ OJZERMAN, I. Teodor. a kol. *Kantova filozofie a současnost*. Praha: Svoboda, 1981, s. 189

¹⁴¹ ČERNÍKOVÁ, Věra. *Sociální ochrana: terciární prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, s. 25

rovnováhy.¹⁴² V souladu s tímto pojetím a chápáním trestu smrti, pak můžeme předpokládat, že byl Kant srozuměn také s možností **omylu**, k němuž může během soudního procesu dojít.

Ačkoliv jde o překvapivý závěr, je potřeba podotknout, že ani zdaleka neodporuje v předchozích kapitolách popsané deontologické etice, podle které je potřeba chránit jedinečnost života za každou cenu. V případě trestu smrti totiž nejde o život nevinného člověka, nýbrž o život odsouzeného pachatele těch nejzávažnějších zločinů.¹⁴³ Právě takovýto pachatel se svým protiprávním jednáním zachoval v přímém rozporu s kategorickým imperativem, čímž ohrozil celou společnost. V důsledku toho je potřeba se takovýchto osob nadobro zbavit, opět nastolit spravedlnost, **zastřít** ostatní potenciální pachatele a tím **definitivně** ochránit společnost před obdobným jednáním. K podobnému výsledku bychom patrně došli i v souvislosti s **penězi** spojenými s praktikováním trestu smrti. Ve většině moderních státech je sice proces předcházející trestu smrti i samotný výkon tohoto trestu často ekonomicky náročnější než výkon doživotí. Vzhledem k potřebě dosáhnout spravedlnosti a rovnováhy ve společnosti by ovšem tohle hledisko nemělo z Kantovy perspektivy moc velkou váhu.

V souvislosti s tímto nečekaným závěrem se chci ještě jednou vrátit ke skutečnosti, podle které by měl každý trest odpovídat závažnosti daného činu.¹⁴⁴ Vzhledem k ochraně společnosti, porušení kategorického imperativu a svobodné vůli každého z nás, se dá tato interpretace vyložit šířeji než jen jako „něco za to samé“. Kategorickému imperativu, jež není podmíněn žádnými vlivy, krajně odporují také zločiny plynoucí z našich pudů, kterými jsou kromě vražd také znásilnění, krádeže či činy vycházející z duševních poruch jako nekrofilie, pyromanie či kleptomanie. I za tyto pudově vedené činy by s největší pravděpodobností šlo, na základě výše zmíněného, uložit trest smrti. Na závěr tedy musím zkonstatovat, že Kant i deontologická etika jsou pro zachování trestu smrti. Trest samotný má totiž podle Kanta sloužit nejen jako ochrana společnosti či opětovné nastolení spravedlnosti, ale také jako následek činu rozporujícího kategorickému imperativu.¹⁴⁵ S čím musí pachatel takového činu, jako bytost oplývající svobodnou vůlí a rozumem, počítat bez ohledu na okolnostech jeho jednání.¹⁴⁶

V podstatě na všechny argumenty uváděné ve prospěch i v neprospěch trestu smrti deontologická etika a Kantovo chápání lidské povahy pohlíží jako na pozitiva, kvůli kterým se vyplatí trest smrti vykonávat. Výchovná či nápravná funkce trestu je podle Kanta naprosto

¹⁴² LATA, Jan. *Účel a smysl trestu*. Praha: LexisNexis, 2008, s. 6-17

¹⁴³ 41 Ill. 2d 177 (1968), 242 N.E.2d 208, No. 41042, Supreme Court of Illinois

¹⁴⁴ KANT, Immanuel, *Základy metafyziky mravů*. Vyd. 3., Praha: OIKOYMENH, 2014, s. 110-117

¹⁴⁵ Tamtéž, s. 22-25

¹⁴⁶ HEGEL, W. F. Georg. *Základy filozofie práva*. Praha: Academia, 1992, s. 129-133

nepodstatná, jelikož rozporuje skutečnosti, podle které jsou všichni lidé bytosti disponující svobodnou vůlí, rozumem a duší. K jakémukoliv jednání proto nejsme nuceni a vždy se můžeme zachovat správně.¹⁴⁷

5.2 Z pohledu utilitarismu

Po deontologické etice se zákonitě musíme přesunout na druhou stranu mince – na utilitarismus. Jak už v této pokročilé fázi diplomové práce víme, utilitarismus posuzuje morálnost našich činů především podle jejich možných či nastalých důsledků.¹⁴⁸ V extrémním případě může být naše sebehorší jednání bráno jako něco pozitivního a morálního, pokud bude směřovat k pozitivním a pro lidskou společnost užitečným následkům. Tím se dostávám k dalšímu důležitému principu utilitarismu, a to užitečnosti. Jeremy Bentham kladl obrovský důraz právě na užitečnost veškerého lidského jednání včetně užitečnosti zákonodárství.¹⁴⁹

Podle Benthama je přitom zákonodárství klíčem k maximalizaci slasti a štěstí v lidské společnosti.¹⁵⁰ Veškeré právní řády a jejich právní předpisy, které neslouží k užítku společnosti a nepřinášejí na svět štěstí, jsou tak podle něj zbytečné a neužitečné.¹⁵¹ Ona užitečnost se vztahuje i na naše jednání, které by mělo za každých okolností směřovat k užítku celé společnosti, a to i na úkor užitečnosti individuální. Určité jednání je proto správné a morálně bezvadné pouze tehdy, pokud je užitečné pro celou společnost, a tudíž směřuje k tzv. vyššímu dobru.¹⁵² Na základě tohoto kontroverzního principu je nad míru jasné, že se Bentham a jeho utilitaristické myšlenky jednostranně přiklání k zachování trestu smrti. Ani v případě utilitarismu ovšem tento závěr není automatický a je potřeba malinko hlouběji zabřednout do vod utilitaristických myšlenek a principů.

Z všeobecného hlediska je samozřejmě pohled utilitarismu na trestání značně jednoduchý – pokud se někdo dopustil trestné činnosti, je jeho potrestání zcela logický závěr, který přispívá k vyššímu dobru a užítku celé společnosti. Z tohoto pohledu se dá říct, že utilitarismus jako takový by nejspíše byl pro zachování i tak krutého trestu, jakým je smrt. Pokud má veškeré jednání přispívat či se alespoň podílet na všeobecném užítku celé společnosti, je legální zabít pachatele odsouzeného za zvlášť závažné zločiny ohrožující celou

¹⁴⁷ KANT, Immanuel. *Náboženství v hranicích pouhého rozumu*. Praha: Vyšehrad, 2013, s. 88-95

¹⁴⁸ MACHULA, Tomáš. *Základní etické teorie*. In: FISCHER, Ondřej a kol. *Etika pro sociální práci*, Praha: Jabok, 2008, s. 54

¹⁴⁹ REMIŠOVÁ, Anna. *Dejiny etického myslenia v Európe a USA*, Bratislava: Kalligram, 2008, s. 265-270

¹⁵⁰ BENTHAM, Jeremy. *An Introduction to the Principles of Morals and Legislation*. Oxford: Clarendon Press, 1907, s. 17

¹⁵¹ THOMPSON, Mel. *Přehled etiky*. Praha: Portál, 2004, s. 94

¹⁵² HAPLA, Martin. *Utilitarismus a filozofie lidských práv*. Praha: Leges, 2022

společnost prospěšnou záležitostí,¹⁵³ která k něčemu jako je vyšší dobro směřuje.¹⁵⁴ V porovnání s ochranou a užitekem celé společnosti je totiž **život** pachatele nejhorších trestných činů absolutně nicotný a nedůležitý.¹⁵⁵

Diametrálně odlišná by ovšem byla situace justičních **omylů**. Pokud by byl odsouzen a následně popraven prokazatelně nevinný člověk, jeho potrestání by v takovém případě nebylo užitečné v žádném možném ohledu. V této situaci by byl utilitarismus naopak zásadně proti trestům, a to nejen těm nejzávažnějším. Potrestání nevinného člověka nevede k ničemu pozitivnímu a pro společnost nemá žádný užitek.¹⁵⁶ Nebo snad má? Nabízí se zde jedna malinká skulina, skrze kterou by bylo možné z pohledu utilitarismu uznat potrestání nevinného člověka jako něco pro společnost prospěšného. Takové potrestání by mohlo upozornit na nedostatky či do té doby nepatrné chyby v platném právním řádu, což by vedlo k jejich nápravě, a tudíž k navýšení všeobecného blaha.

Pohled utilitarismu na trest samotný je až nečekaně podobný pohledu deontologické etiky. Z hlediska **definitivnosti** či chcete-li prevence před další trestnou činností, především u recidivistů, se jeví trest smrti jako perfektní způsob, jak takovému druhu pachatelů nadobro a definitivně zabránit v páchání trestné činnosti. S tím pak úzce souvisí také prevence neboli **zastrašení**, jež může u potenciálních pachatelů hrozba trestu smrti vyvolat.¹⁵⁷ Aspekt zastrašení by ovšem byl přijatelný, žádoucí, a tudíž morálně správný pouze tehdy, pokud by byl skutečně prokázán. Zastrášující funkce trestu smrti by proto musela být z dlouhodobého hlediska viditelná, aby mohla sloužit k užtku a blahu celé společnosti. Na druhou stranu, v převážné většině případů by pro morální akceptaci tohoto aspektu nejspíše stačila i pouhá pravděpodobnost onoho pozitivního účinku.¹⁵⁸

Otázka **peněz** čili ekonomické výhodnosti se na první pohled jeví jako velice důležitá. Vedle pozitivních účinků trestu smrti, jakými je ochrana společnosti či odstrašení potenciálních pachatelů, ovšem působí značně bezpředmětně. To samé se však nedá říct o **odplatě**. Je sice pravda, že je z hlediska práva neuchopitelná. Pokud by ale šlo o popravu pachatele těch nejodpornějších zločinů, představoval by trest smrti dokonalou, a hlavně společensky

¹⁵³ Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákon, § 14

¹⁵⁴ LATA, Jan. *Účel a smysl trestu*. Praha: LexisNexis, 2008, s. 18

¹⁵⁵ ANZENBACHER, Arno. *Úvod do etiky*. Praha: Academia, 1994, s. 121

¹⁵⁶ SINGER, Peter. *Spisy o Etickom žití*. Bratislava: Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov (VSSS), 2008, s. 134-137

¹⁵⁷ MCGREAL P. Ian. *Velké postavy západního myšlení: slovník myslitelů*. Praha: Prostor, 1997, s. 372

¹⁵⁸ BENTHAM, Jeremy. *An Introduction to the Principles of Morals and Legislation*. Oxford: Clarendon Press, 1907, s. 23-26

přijatelnou formu odplaty.¹⁵⁹ S tím pak úzce souvisí i **spravedlnost**. Pokud by trest smrti celá společnost považovala za zasloužený, byl by jeho výkon společenskou vzpruhou, díky které by většina obyvatelstva zapomněla na negativa spojená s pachatelovým protiprávním jednáním.¹⁶⁰

Utilitarismus by ale za žádných okolností neschvaloval mučení či přehnaně brutální formy trestu smrti. Prim totiž pořád hraje užitečnost pro celou společnost, a nikoliv bolest způsobená pachateli. Zajímavá je z pohledu utilitarismu **nápravná** funkce trestu, která by za určitých okolností mohla vést k zákazu trestu smrti. V případech neúmyslného zabití či tzv. afekt vraždy by totiž mírnější trest představoval společensky mnohem výhodnější alternativu.¹⁶¹ Daný pachatel by byl stále potrestán, tudíž by došlo k ochraně společnosti i odstrašení. K těmto dvěma pozitivním aspektům by se však přidal i aspekt třetí – náprava.¹⁶² Díky ní by se mohl daný pachatel po řádném výkonu trestu opětovně stát užitečnou součástí společnosti. Immanuel Kant sice nápravnou funkci trestu vehementně odmítal, takový John Stuart Mill by ovšem s tímto závěrem nejspíše souhlasil.¹⁶³ Právě Mill byl toho názoru, že by se měl každý z nás vždy chovat tak, aby maximalizoval štěstí a minimalizoval neštěstí.¹⁶⁴ Trest mírnější, než trest smrti by právě tohoto dosáhl, jelikož by nejen zaručil stejné pozitivní důsledky jako trest smrti, ale navíc by taky napravil pachatele a snížil utrpení jeho rodiny.¹⁶⁵

Utilitarismus jako takový by se s největší pravděpodobností zařadil na stranu hlasující pro trest smrti. Je sice pravda, že by za určitých okolností mohl být pro celou společnost mnohem užitečnější trest mírnější. Faktem ovšem zůstává, že se utilitarismus pro téměř všechny pozitivní i negativní argumenty související s trestem smrti staví na stranu jeho zachování. Jeho zastrášující efekt i definitivní společenská ochrana jsou přitom ty vůbec nejsilnější argumenty, kterými by utilitaristé brojili pro zachování hrdelního trestu. Otázka peněz je pak v porovnání s nimi poměrně nicotnou záležitostí a otázky spravedlnosti i odplaty by šly do jisté míry zaobalit či odůvodnit způsobem, který by taktéž hrál do karet trestu smrti a jeho výkonu.

Právo na život sice utilitaristé jednoznačně berou na vědomí a s ním související zákaz mučení či nelidského zacházení dokonce bezvýjimečně uznávají.¹⁶⁶ Pokud se ovšem poprava

¹⁵⁹ BENTHAM, Jeremy. *An Introduction to the Principles of Morals and Legislation*. Oxford: Clarendon Press, 1907, s. 22-23

¹⁶⁰ 455 So. 2d 330 (1984), No. 57772, Supreme Court of Florida

¹⁶¹ Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákon, § 52

¹⁶² REMIŠOVÁ, Anna. *Dejiny etického myslenia v Európe a USA*, Bratislava: Kalligram, 2008, s. 315

¹⁶³ JANÍČKO, Martin, JANÍČKO, Pavel. Utilitarismus v podání Johna Stuarta Milla. *Vědecký časopis Vysoké školy ekonomické v Praze*, 2015, roč. 2014, č. 6, s. 90

¹⁶⁴ MILL, John Stuart. *Utilitarianism*. Oxford: Oxford University Press, 1998, s. 41-42

¹⁶⁵ ANZENBACHER, Arno. *Úvod do etiky*. Praha: Academia, 1994, s. 32-34

¹⁶⁶ REMIŠOVÁ, Anna. *Dejiny etického myslenia v Európe a USA*. Bratislava: Kalligram, 2008, s. 268-270

pachatele jeví být pro celou společnost užitečná a její pozitivní důsledky převyšují důsledky negativní, bude trest smrti z pohledu utilitarismu vždy vítaným morálním trestem.¹⁶⁷ Jeho zrušení by kromě výše zmíněné nápravy bylo možné jen v případě omylu. I v takové situaci by ale šlo daný omyl ospravedlnit tím, že by odhalil nedostatky v právním systému, které je třeba napravit. V konečném výsledku by se tak trest smrti stal kolektivně užitečným i tehdy.

5.3 Z pohledu principu dvojího účinku

Princip dvojího účinku představuje v mnoha ohledech zlatou střední cestu mezi oběma výše zmíněnými etickými směry, jelikož v sobě kombinuje prvky retributivní (deontologická etika) i deterenční (utilitarismus).¹⁶⁸ Princip dvojího účinku pracuje s teorií a myšlenkou, podle které je dané jednání morální či alespoň morálně indiferentní podle jejích důsledků, zamýšlených i nezamýšlených. Skvělým příkladem budiž Tomáš Akvinský a jeho pohled na sebeobranu způsobující smrt pachatele.¹⁶⁹ Jednání obránce, které vede k ochraně jeho života, avšak k usmrcení útočníka, je z tohoto pohledu morální, jelikož jejím primárním úmyslem nebylo zabít, nýbrž ochránit.¹⁷⁰

Více dopodrobna princip dvojího účinku vyložil a rozpracoval David Černý, který považuje jednání za morální či alespoň morálně indiferentní, pokud bylo vedeno dobrým úmyslem a jeho pozitivní důsledky značně převyšují důsledky negativní.¹⁷¹ Z hlediska trestu smrti je zajímavá skutečnost, že sám Akvinský ve svých dílech nejednou výkon trestu smrti obhajoval jako pouhý prostředek k dosažení spravedlnosti. Podle něj je naprosto v pořádku, aby byli zlí lidé trestáni i skrze trest hrdelní. Tato logika přitom neodporuje ani Desateru přikázání, protože usmrcení odsouzeného zlého člověka je pouze výkonem Boží spravedlnosti, a tudíž jednoduše nemůže být špatné.

Zatímco deontologická etika brala trest smrti především z pohledu jednání samotného a utilitarismus na něj pro změnu nahlížel skrze následky, princip dvojího účinku bude kombinovat oba tyto pohledy. Trest smrti je tak potřeba posuzovat z hlediska úmyslu, který se za ním skrývá a množství pozitivních a negativních důsledků, jež může a nemusí vyvolat. Když si rozebereme samotný výkon trestu smrti, jde v podstatě o legální usmrcení určitého pachatele

¹⁶⁷ DUFF, Anthony. *Punishment, Communication, and Community*. New York: Oxford University Press, 2003, s. 3-4

¹⁶⁸ LATA, Jan. *Účel a smysl trestu*. Praha: LexisNexis, 2008, s. 18-33

¹⁶⁹ AKVINSKÝ, Tomáš. *Summa teologická*, II-II, q. 19, a. 6

¹⁷⁰ MCINTYRE, Alison. *Doctrine of Double Effect* [online]. Plato.stanford.edu, [cit. 17. července 2023] Dostupné z: <https://plato.stanford.edu/entries/double-effect/>

¹⁷¹ ČERNÝ, David. *Princip dvojího účinku: Zabíjení v mezích morálky*. Praha: Academia, 2016, s. 221-224

soudem odsouzeného za určitý trestný čin. Skrze optiku soudce je uložení trestu smrti pozitivní událostí, která sice povede k usmrcení pachatele, zároveň však přispěje k **definitivní** ochraně společnosti před jeho trestnou činností a **odstraší** ostatní potenciální pachatele od výkonu podobně závažných zločinů. Daný soudce by argumentoval tím, že uložení trestu smrti přineslo více pozitivních než negativních důsledků, přičemž jeho primárním úmyslem nebyla ani tak smrt pachatele, jako spíše kolektivní ochrana.¹⁷²

Z tohoto pohledu se princip dvojího účinku staví na stranu zachování trestu smrti.¹⁷³ Podobně jako utilitarismus se totiž soustředí a vyzdvihuje pozitivní důsledky jeho uložení, tedy ochranu společnosti a odstrašující efekt, přičemž jeho negativní důsledky, tedy ukončení **života** pachatele a utrpení jeho blízkých, staví do pozadí jako negativní, avšak nedůležité důsledky.¹⁷⁴ Jenže tato logika, podobně jako v případě utilitarismu, neobstojí za každé situace.

Pokud by trest smrti prokazatelně nezpůsoboval žádný odstrašující účinek či by byl takový účinek stejný jako u mírnějších trestů, miska vah by se dost pravděpodobně převážila v neprospěch hrdelního trestu. Úmysl za jeho uložení by sice zůstal pozitivní, kromě definitivní ochrany společnosti by ovšem nenabízel žádné další pozitivní důsledky. Negativní důsledky by proto v takovém případě přesahovaly důsledky pozitivní, čímž by se rázem z jednání indiferentního stalo jednání nemorální. Z hlediska možné **nápravy** pachatele či justičního **omylu** bychom pak dost pravděpodobně došli k podobnému, ne-li dokonce ještě jednoznačnějšímu závěru.

Co ale případy těch nejhroznějších a nejbrutálnějších trestných činů sériových či masových vrahů vycházející ze sadistického potěšení a bezcitnosti? Právě v takovýchto případech by bylo riziko justičního omylu stejně nepodstatné a zanedbatelné jako možná náprava pachatele. Z pohledu **spravedlnosti** by se tak trest smrti stal jedinou možnou a společensky přijatelnou alternativou. Primárním úmyslem popravby by byla definitivní ochrana společnosti, která by v takto extrémních případech měla mnohem větší váhu než v případech mírnějších a významově by převyšovala kterýkoliv jiný důsledek. Odstrašující účinek by sice v případech sériových či masových vrahů často trpících duševní poruchou nenastal. Stejně tak by ale nešlo argumentovat ani možnou nápravou takovýchto pachatelů.¹⁷⁵

¹⁷² ČERNÝ, David. *Princip dvojího účinku: Zabíjení v mezích morálky*. Praha: Academia, 2016, s. 77-80

¹⁷³ KNAUER, Peter. *The Hermeneutic Function of the Principle of Double Effect*. Notre Dame: Natural Law Forum, 1967, s. 147-152

¹⁷⁴ MCGREAL P. Ian. *Velké postavy západního myšlení: slovník myslitelů*. Praha: Prostor, 1997, s. 372

¹⁷⁵ FOUCALT, Michel. *Dohlížet a trestat*. Praha: Dauphin, 2000, s. 335

V souvislosti s touto argumentací je potřeba zmínit, že trest smrti v extrémních případech očividného sadismu a bezcitnosti podporuje i sám David Černý, který se k němu nejednou vyjadřoval v souvislosti s nechvalně známým případem masového vraha Anderse Breivika – pachatele dvou teroristických útoků, při kterých mu padlo za oběť celkem 77 lidí.¹⁷⁶ Ten si momentálně odpykává „doživotní“ trest, a to v samostatné třípokojevé cele, v níž má kromě ložnice také posilovnu a přístup k televizi či videohrám. Dá se tedy říct, že si žije lépe než velká část lidské populace, a to i přes skutečnost, že je to masový vrah. Černý tento případ označuje za selhání lidské společnosti, které není projevem humanismu, nýbrž morálním defektem.¹⁷⁷ Norsko jako země, která Breivika odsoudila, sice morálně neodpovídá za jeho ohavné skutky, má ovšem morální odpovědnost za jeho pokračující život, který představuje urážku důstojnosti obětí jeho činů i celé společnosti.

Rostoucí vliv humanismu, restorativní justice a práva na život samozřejmě může na první pohled vypadat jako posun k morálně uvědomělejší a vyspělejší společnosti.¹⁷⁸ V takto závažných případech je nicméně značně problematický, jelikož zajišťuje ochranu pachatelům prokazatelně pohrdajícím lidským životem. Černý ve své argumentaci často odkazuje na purgativní teorii Matthew H. Kramera.¹⁷⁹ Tato teorie trestání se od ostatních teorií odlišuje hlavně tím, že je aplikovatelná pouze na ty nejzávažnější zločiny. Extrémně zlá jednání, která jsou očividným projevem bezcitnosti, sadismu a pohrdání lidským životem totiž narušují morální hodnoty tvořící jádro lidské společnosti. Pachatelé těchto zvláště závažných zločinů svým jednáním narušují morální rovnost celé společnosti, jelikož na ostatní lidské bytosti nehledí jako na sobě rovné, nýbrž pouze jako na prostředky pro naplnění svých tužeb či plánů.¹⁸⁰ Lidé jsou z jejich pohledu často pouhými zvířaty či něčím naprosto bezcenným s čím si mohou dělat, co chtějí. Tímto postojem viditelně pošlapávají psaná i nepsaná morální pravidla lidské společnosti, čímž se povyšují nad ostatní lidské bytosti.

Jejich uvěznění je proto krajně nedostatečným trestem, jelikož nesměřuje k jejich potrestání, ani nápravě, nýbrž pouze k izolovanému životu, bez jakéhokoliv smyslu či hrozby přísnějšího potrestání. Masový vrah Breivik si nyní žije dál bez nutnosti chodit do práce či platit účty, navíc se zajištěným ubytováním i stravou. Spíše než trest pro vraha desítek lidí, jeho

¹⁷⁶ SEIERSTAD, Åsne. *Jeden z nás: Příběh o Norsku*. Žilina: Absynt, 2019

¹⁷⁷ ČERNÝ, David. Vrah jako Breivik by už neměl žít. *Lidové noviny*, 28. května 2016, s. 19-20

¹⁷⁸ LATA, Jan. *Účel a smysl trestu*. Praha: LexisNexis, 2008, s. 26

¹⁷⁹ DANAHER, John. *Kramer's Purgative Rationale for Capital Punishment – A Critique* [online]. philarchive.org, [cit. 2015] Dostupné z: <https://philarchive.org/archive/DANKPR-2>

¹⁸⁰ No. S004698, Crim. No. 24738., Supreme Court of California., Jun 14, 1990

odsouzení připomíná bezstarostnou dovolenou financovanou **penězi** norské společnosti. Jediným možným a akceptovatelným trestem takto závažných zločinů je tak pouze trest smrti, který představuje definitivní trest a do jisté míry společnost očišťuje od podobně bezcitných pachatelů a jejich sadistických zločinů.¹⁸¹ Podle Kramera i Černého takto extrémně zlé jednání znesvěcuje společnost.¹⁸² Jediným způsobem, jak toto znesvěcení napravit je usmrcení pachatelů těchto zločinů.¹⁸³ Nejde o **pomstu** či spravedlnost, nýbrž o znovunastolení rovnováhy a očištění společnosti od lidí, kteří viditelně nechápou a pohrdají morálními hodnotami, které nás odlišují od zvířat.

Černý se tedy, podobně jako Akvinský, staví na stranu zachování trestu smrti.¹⁸⁴ V těch nejzávažnějších případech totiž žádná jiná možnost nedává smysl. Náprava pachatele je nemožná a doživotní trest nikam nevedoucí či nedostatečný. Pokud se na trest smrti za zvláště závažné zločiny podíváme optikou principu dvojího účinku, dojdeme k jednoduchému závěru – trest smrti je v případech extrémního násilí a sadismu jednáním morálně bezvadným.¹⁸⁵ Poprava proto představuje jediný možný trest a definitivní ochranu společnosti před pachateli, u kterých je náprava nemožná a doživotní trest zbytečný. Kde by však měly být hranice trestní odpovědnosti a šel by tento závěr stejným způsobem vztáhnout i na afekt vraždy, prosté plnění rozkazů či dětské masakry ve školách?

5.4 Výsledek

Vzhledem k výše zmíněnému je závěrečný verdikt jednoznačný – trest smrti představuje morálně korektní druh trestu, k němuž je možné, ne-li přímo nezbytné, za určitých jasně stanovených okolností přistoupit. Ačkoliv se na tomto závěru všechny tři etické směry poměrně překvapivě shodují, každý na tuto problematiku nahlíží jinak a dává nám jiná odůvodnění tohoto verdiktu.

Z pohledu deontologie je sice každý lidský život jedinečný a zasluhuje tomu odpovídající ochranu. Z výše zmíněného nicméně vyplývá, že nejde o absolutní tezi a že sám Kant byl do jisté míry zastáncem trestu smrti.¹⁸⁶ Trestnou činnost přitom považoval za negativní jev společnosti, k němuž dochází vědomým porušením kategorického imperativu. Lidé jako

¹⁸¹ Crim. Nos. 22239, 24376. Court of Appeals of California, Second Appellate District, Division One. August 13, 1976

¹⁸² ČERNÝ, David. Vrah jako Breivik by už neměl žít. *Lidové noviny*, 28. května 2016, s. 19-20

¹⁸³ BOONIN, David. *The problem of Punishment*. New York: Cambridge University Press, 2008, s. 143

¹⁸⁴ AKVINSKÝ, Tomáš. *Summa teologická*, II-II, q. 19, a. 6

¹⁸⁵ ČERNÝ, David. *Princip dvojího účinku: Zabijení v mezích morálky*. Praha: Academia, 2016, s. 77-80

¹⁸⁶ ČERNÍKOVÁ, Věra. *Sociální ochrana: terciární prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, s. 25

bytosti obdařeny rozumem, svobodnou vůlí a morálkou přitom nemohou být trestem napraveny, nýbrž pouze potrestány. Pro spáchání trestných činů se totiž svobodně rozhodly a musí tak nést následky takového rozhodnutí.¹⁸⁷ Závažnost trestu by přitom měla být přímo úměrná závažnosti spáchaného protiprávního jednání.¹⁸⁸ Podle deontologické etiky by byl trest smrti přípustnou formou trestu pro, z pohledu českého práva, ty nejzávažnější zločiny jako je vražda,¹⁸⁹ genocida či terorismus.¹⁹⁰ Dost pravděpodobně bychom do kategorie činů, za něž lze uložit trest smrti, mohli zařadit také činy jako znásilnění, nekrofilie či pyromanie. Jelikož takovéto činy vycházejí z našich pudů či duševních poruch a jsou tak vedeny imperativem hypotetickým.¹⁹¹

Utilitarismus na tuhle problematiku nahlíží z pohledu následků, které může trest smrti způsobit. Pokud by hrdelní trest v určitém případě vedl k vyššímu dobru či přispíval k všeobecnému blahu, byl by zcela zjevně v pořádku a morální.¹⁹² Usmrcení pachatelů těch nejzávažnějších zločinů, bez možnosti jejich nápravy či začlenění do společnosti, by samozřejmě bylo pro celou společnost velice příznivé. Zároveň je ale potřeba dodat, že utilitarismus jednoznačně zavrhuje nelidské zacházení či dokonce mučení. Provedení trestu smrti by, i přes závažnost činů odsouzeného pachatele, mělo být co možná nejhumánnější a bezbolestné. Pokud by však trest smrti nebyl z hlediska všeobecného dobra užitečný, ztratil by pro společnost význam. V případech neúmyslného zabití či justičních omylů by tak způsobil spíše negativní než pozitivní důsledky.¹⁹³ Vždy je tedy potřeba posuzovat jeho možné dopady individuálně v závislosti na konkrétních aspektech daného případu a poměrech pachatele.

Princip dvojího účinku se na morální dilema užívání trestu smrti do jisté míry dívá dost podobnou optikou jako utilitarismus – pokud pozitivní důsledky pro celou společnost převáží důsledky negativní, je jeho provedení morálně v pořádku. V případě principu dvojího účinku ovšem nesmíme zapomínat na primární účel jeho provedení, který by měl být pozitivní a morálně korektní.¹⁹⁴ Pokud jsou všechny tyto aspekty v individuálně posouzeném případě naplněny, je provedení trestu smrti, když ne vyloženě morálně korektní, tak morálně indiferentní.¹⁹⁵ V souvislosti s tímto tématem je potřeba upozornit také na purgativní teorii, jejíž

¹⁸⁷ OJZERMAN, I. Teodor. a kol. *Kantova filozofie a současnost*. Praha: Svoboda, 1981, s. 227

¹⁸⁸ KANT, Immanuel, *Základy metafyziky mravů*. Vyd. 3., Praha: OIKOYMENH, 2014, s. 110-117

¹⁸⁹ Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, § 140

¹⁹⁰ Tamtéž, § 400 a násl.

¹⁹¹ THOMPSON, Mel. *Přehled etiky*. Praha: Portál, 2004, s. 105

¹⁹² LATA, Jan. *Účel a smysl trestu*. Praha: LexisNexis, 2008, s. 18

¹⁹³ ANZENBACHER, Arno. *Úvod do etiky*. Praha: Academia, 1994, s. 32-34

¹⁹⁴ ANZENBACHER, Arno. *Úvod do filozofie*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1990, s. 260-262

¹⁹⁵ ČERNÝ, David. *Princip dvojího účinku: Zabíjení v mezích morálky*. Praha: Academia, 2016, s. 77-80

podporovatelem je i David Černý.¹⁹⁶ Podle této teorie je povinností celé společnosti odsouzeného pachatele těch nejzávažnějších zločinů proti lidskosti a důstojnosti zbavit práva na život a tedy popravit.

¹⁹⁶ ČERNÝ, David. Vrah jako Breivik by už neměl žít. *Lidové noviny*, 28. května 2016, s. 19-20

Závěr

Skrze tuto diplomovou práci jsem se zabýval komplexním historicko-etickým pohledem na trest smrti. Mým hlavním cílem bylo zjistit, jestli je rostoucí trend v jeho úplném zákazu morálně správný či jde naopak o pouhý neduh současné moderní společnosti. Jeho moralitu jsem chtěl prozkoumat skrze deontologickou etiku, utilitarismus a princip dvojího účinku, tedy tři úzce související etické směry, které nabízejí různorodý, přesto však vzájemně provázaný pohled na morální dilema veškerého našeho jednání. Kromě toho jsem si dal za cíl také stručně odvyprávět fascinující historii trestu smrti, jelikož si myslím, že je pochopení jeho důležitosti pro rozvoj lidských civilizací napříč tisíciletími zcela klíčové pro potřeby této diplomové práce a jasně ukazuje vývoj morálního chápání lidského pokolení. Historie trestu smrti totiž reflektuje myšlenkové pochody skrývající se za jeho neustálým zdokonalováním a četností jeho užívání.

Stejně jako historie trestu smrti pak bylo zcela klíčové vysvětlení všech tří etických směrů, skrze jejichž optiku jsem chtěl rozebrat morálnost užívání hrdelního trestu. Bez podrobného rozebrání a pochopení těchto směrů, jejich různorodých interpretací a možných výkladů bychom nikdy nepřišli na jejich rozpornost a vzájemnou podobnost, stejně tak jako bychom nepřišli na to, že se jejich hlavní principy a myšlenky v historii trestu smrti zcela zjevně objevují, a to dávno předtím, než byly některým z výše uvedených významných filozofů definovány a založeny. Skrze historii trestu smrti a podrobné vysvětlení jednotlivých etických směrů, včetně popsání společenských argumentů týkajících se užívání hrdelního trestu, jsme získali kompletní obrázek potřebný pro historicko-etické rozebrání trestu smrti.

V závěrečné kapitole jsme tak byli schopni přijít s poměrně nečekaným výsledkem. Ačkoliv všechny tři etické směry pohlíží na morální dilema užívání trestu smrti odlišnou optikou a berou v potaz jiná hlediska, principy i logiku, shodují se na zásadní věci – trest smrti je v případech nejzávažnějších zločinů morálně korektní formou trestu. Jednotlivé situace a případy je ovšem vždy potřeba posuzovat individuálně tak, aby se nejen snížilo riziko justičních omylů, ale zároveň i prokázala nemožnost nápravy daných pachatelů. Trest smrti má tedy nepopíratelný význam i v současné moderní společnosti, jelikož představuje jedinou logicky ospravedlnitelnou formu trestu pro brutální zločince, jejichž nepopravení může být v řadě případech paradoxně nespravedlivé a amorální.

Seznam zdrojů

Monografie

- SCHREIBER, Hermann. *Trest smrti v dějinách lidstva*. Praha: Naše vojsko, 2008, s. 166
- KLÍMA, Josef. *Zákony Chamurapiho*. Praha: Academia, 1954, s. 215
- MONESTIER, Martin. *Historie trestu smrti*. Praha: Knižní klub, 1998, s. 408
- SKŘEJPEK, Michal. *Prameny římského práva – Fontes iuris Romani*. Praha: LexisNexis, 2004, s. 376
- ARRIÁNOS. *Tažení Alexandra Velikého*. Praha: Naše vojsko, 2010, s. 312
- BEDNAŘÍKOVÁ, Jarmila, MELOUNOVÁ, Markéta. *Římské císařství II Dominát*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, Filozofická fakulta, 2014, s. 103
- GRIGULEVIČ, Iosif Romual'dovič. *Dějiny inkvizice: (13.–20. století)*. Praha: Svoboda, 1982, s. 342
- KUKLÍK, Jan. *Poodhalené tváře anglického práva*. Plzeň: Aleš Čeněk s.r.o., 2013, s. 416
- MORE, Thomas. *Utopie*. Praha: Městská knihovna v Praze, 2019, s. 135
- THOMPSON, Mel. *Přehled etiky*. Praha: Portál, 2004, s. 167
- BIEN, David. D. *The Calas affair: persecution, toleration, heresy in eighteenth-century Toulouse*. Westport, Greenwood Press, 1979, s. 199
- VOLTAIRE. *A Treatise on Tolerance*. Cambridge, Cambridge University Press, 2000, s. 192
- ADAMOVIČ, Karolína a kol. *Dějiny českého soudnictví od počátků české státnosti do roku 1938*. Praha: LexisNexis, 2005, s. 231
- KLEIN, Shelley. *The Most Evil Dictators in History*. London: Michael O'Mara Books Ltd, 2004, s. 192
- KIERNAN, Ben. *The Pol Pot Regime*. New Haven: Yale University Press, 2008, s. 316
- POPKIN, Richard H., STROLL, Avrum. *Filozofie pro každého*. Praha: Ivo Železný, 2000, s. 407
- KANT, Immanuel, *Základy metafyziky mravů*. Vyd. 3., Praha: OIKOYMENH, 2014, s. 103
- ANZENBACHER, Arno. *Úvod do filozofie*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1990, s. 304
- ANZENBACHER, Arno. *Úvod do etiky*. Praha: Academia, 1994, s. 292

- CASSIRER, Ernst. *Kant's Life and Thought*. New Haven: Yale University Press, 1983, s. 430
- KANT, Immanuel. *Náboženství v hranicích pouhého rozumu*. Praha: Vyšehrad, 2013, s. 288
- WOOD, Allen W. *Kantian Ethics*. Cambridge: Cambridge University Press, 2008, s. 360
- MACHULA, Tomáš. *Základní etické teorie*. In: FISCHER, Ondřej a kol. *Etika pro sociální práci*, Praha: Jabok, 2008, s. 215
- HAPLA, Martin. *Utilitarismus a filozofie lidských práv*. Praha: Leges, 2022, s. 240
- SOBEK, Tomáš a kol. *Filozofie práva*. Brno: Nugis Finem Publishing, 2020, s. 485
- BENTHAM, Jeremy. *An Introduction to the Principles of Morals and Legislation*. Oxford: Clarendon Press, 1907, s. 456
- HUME, David. *A Treatise of Human Nature*. Oxford: Oxford University Press, 1978, s. 744
- REMIŠOVÁ, Anna. *Dejiny etického myslenia v Európe a USA*, Bratislava: Kalligram, 2008, s. 894
- MILL, John Stuart. *Výbrané spisy o etice, společnosti a politice*. Praha: Oikoymenh, 2018, s. 376
- MILL, John Stuart. *Utilitarianism*. Oxford: Oxford University Press, 1998, s. 168
- AKVINSKÝ, Tomáš. *Summa teologická*, s. 112
- ČERNÝ, David. *Princip dvojího účinku: Zabíjení v mezích morálky*. Praha: Academia, 2016, s. 244
- KNAUER, Peter. *The Hermeneutic Function of the Principle of Double Effect*. Notre Dame: Natural Law Forum, 1967
- BESTOVÁ C. Cornelié. *Trest smrti v německo-českém porovnání*. Brno: Doplněk, 1996, s. 177
- DRBOHLAV, Andrej. *Etopedie I: Trest smrti versus trest života pro sériové vrahy*. Bratislava: Gaudeamus, 2005, s. 151
- BECCARIA, Cesare. *O zločinech a trestech*. Praha, 1893, s. 178
- CHMEL, Ladislav. *Nejslavnější popravy*. Praha: Petrklíč, 2004, s. 175
- JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné*. 1. vyd. Praha: Leges, 2009, s. 1040
- OJZERMAN, I. Teodor. a kol. *Kantova filozofie a současnost*. Praha: Svoboda, 1981, s. 501
- HEGEL, W. F. Georg. *Základy filozofie práva*. Praha: Academia, 1992, s. 378

- ČERNÍKOVÁ, Věra. *Sociální ochrana: terciární prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, s. 256
- LATA, Jan. *Účel a smysl trestu*. Praha: LexisNexis, 2008, s. 114
- SINGER, Peter. *Spisy o Etickom žití*. Bratislava: Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov (VSSS), 2008, s. 352
- MCGREAL P. Ian. *Velké postavy západního myšlení: slovník myslitelů*. Praha: Prostor, 1997, s. 707
- DUFF, Anthony. *Punishment, Communication, and Community*. New York: Oxford University Press, 2003, s. 272
- FOUCAULT, Michel. *Dohlížet a trestat*. Praha: Dauphin, 2000, s. 432
- SEIERSTAD, Åsne. *Jeden z nás: Příběh o Norsku*. Žilina: Absynt, 2019, s. 584
- BOONIN, David. *The problém of Punishment*. New York: Cambridge University Press, 2008, s. 310

Odborné články

- CHLUBNÝ, Jiří, *Dějiny Athén do řecko-perských válek* [online]. Antickysvet.cz, [cit. 31. března 2015]. Dostupné z: <https://www.antickysvet.cz/25761n-dejiny-athen-do-perskych-valek>
- FASZCZA, Michal. *The social perception of the Spartacus Revolt and the decimation of Crassus' soldiers in 71 BC. Spartacus: History and Tradition*, 2018
- BURNHAM, Douglas. *Immanuel Kant: Aesthetics* [online]. Iep.utm.edu, Dostupné z: <https://iep.utm.edu/kantaest/>
- WEST, Henry R., *Utilitarianism* [online]. Britannica.com, [cit. 17. září 2023] Dostupné z: <https://www.britannica.com/topic/utilitarianism-philosophy>
- MCINTYRE, Alison. *Doctrine of Double Effect* [online]. Plato.stanford.edu, [cit. 17. července 2023] Dostupné z: <https://plato.stanford.edu/entries/double-effect/>
- ČERNÝ, David. *Princip dvojího účinku I.* [online]. Zdravotnickepravo.info, [cit. 23. září 2013] Dostupné z: <https://zdravotnickepravo.info/princip-dvojeho-ucinku-i/>
- RADELAT, L. Michael, BORG, J. Marian. *The Changing Nature of Death Penalty Debates*. Gainseville: University of Florida, 200
- DANAHER, John. *Kramer's Purgative Rationale for Capital Punishment – A Critique* [online]. philarchive.org, [cit. 2015] Dostupné z: <https://philarchive.org/archive/DANKPR-2>

Příspěvky ve sborníku

- ČERNÝ, David. Vrah jako Breivik by už neměl žít. *Lidové noviny*, 28. května 2016, s. 19-20
- JANÍČKO, Martin, JANÍČKO, Pavel. Utilitarismus v podání Johna Stuarta Milla. *Vědecký časopis Vysoké školy ekonomické v Praze*, 2015, roč. 2014, č. 6, s. 90

Internetové zdroje

- BŘEZINA, David. *EU bojuje dál proti trestu smrti* [online]. Euroskop.cz, [cit. 7. července 2020]. Dostupné z: <https://euroskop.cz/2020/07/30/eu-bojuje-dal-proti-trestu-smrti/>
- AMNESTY, *Nejmasovější poprava v dějinách. Saudská Arábie popravila za jediný den 81 mužů* [online]. amnesty.cz, [cit. 16. března 2022]. Dostupné z: <https://www.amnesty.cz/zprava/5331/nejmasovejsi-poprava-v-dejinach-saudska-arabie-popravila-za-jediny-den-81-muzu>
- IROZHLAS, *V Íránu popravili další dva muže v souvislosti s protesty proti vládě, Evropská unie vyjádřila zděšení* [online]. irozhlas.cz, [cit. 7. ledna 2023]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-svet/iran-protesty-poprava-trest-smrti_2301071705_har

Právní předpisy a související dokumenty:

- Ústavní zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod
- Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákon
- Zákon č. 86/1950 Sb., trestní zákon
- Zákon č. 91/1934 Sb., o ukládání trestu smrti a o doživotních trestech
- Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod č. 209/1992 Sb. m. s
- Mezinárodní pakt o občanských a politických právech č. 120/1976 Sb., m. s
- Všeobecná deklarace lidských práv č. 1/1948, Vybraných Deklarací Valného shromáždění OSN
- Code Pénal Du 25 septembre – 6 octobre 1791
- Federal Death Penalty Act of 1994
- Violent Crime Control and Law Enforcement Act of 1994
- Antiterrorism and Effective Death Penalty Act of 1996
- Human Rights Act 1998

Judikatura

- Rozhodnutí Vrchního soudu v Praze ze dne: 28.06.1995 Sp. zn. Č.j.: 7 To 102/95
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSSR ze dne: 20.09.1972 sp. zn. Č. j.: Tsf 5/72
- 41 Ill. 2d 177 (1968), 242 N.E.2d 208, No. 41042, Supreme Court of Illinois
- 455 So. 2d 330 (1984), No. 57772, Supreme Court of Florida
- Crim. Nos. 22239, 24376. Court of Appeals of California, Second Appellate District, Division One. August 13, 1976
- No. S004698, Crim. No. 24738., Supreme Court of California., Jun 14, 1990
- No. 07-343, 554 U.S. 407, Supreme Court of the United States., June 25, 2008

Abstract

Tato diplomová práce si dává za cíl vyřešit morální dilema užívání trestu smrti skrze komplexní historicko-etický náhled na tento kontroverzní druh trestu. V současné době jsme totiž svědky celosvětově vzrůstající tendence úplného zákazu hrdelního trestu. Otázkou však zůstává, zda je tento trend ukázkou vyspělosti současné lidské společnosti nebo jde jen a pouze o přehnanou demonizaci trestu, který má v každé společnosti jasně stanovené místo. Úvodní kapitola se věnuje stručnému popisu historie trestu smrti, která reflektuje jeho nepopiratelný vliv na vývoj morálního chápání lidských civilizací napříč staletími. Pro posouzení jeho morálnosti jsou v této práci zvoleny celkem tři etické směry – deontologická etika, utilitarismus a princip dvojího účinku – které na danou problematiku nahlíží z jiných, přesto však v mnoha ohledech podobných úhlů. Po seznámení se s historií trestu smrti, klíčovými etickými směry a také společenskými argumenty hrajícími pro i proti užívání hrdelního trestu se závěrečná část této práce dostává ke svému jádru, a to tedy k morálnímu posouzení tohoto trestu. V tom je morálnost trestu smrti vyložena optikou všech tří dříve popsaných etických směrů. Závěr pak přináší jednoznačnou odpověď na otázku morálního dilema užívání trestu smrti.

Klíčová slova

Trest smrti a morální dilema jeho užívání, deontologická etika, utilitarismus, princip dvojího účinku, historicko-etický náhled na trest smrti

Abstract

This diploma thesis aims to solve the moral dilemma of the use of the death penalty through a comprehensive historical and ethical view of this controversial punishment. We are currently witnessing a growing worldwide trend towards the complete prohibition of this punishment. However the question remains, whether this trend is a demonstration of the maturity of contemporary human society or only an exaggerated demonisation of a punishment that has a clearly defined place in every society. The introductory chapter is devoted to a brief description of the history of death penalty, which reflects its undeniable influence on the development of the moral understanding of human civilizations across the centuries. To assess its morality, this thesis adopts a total of three ethical strands – deontological ethics, utilitarianism and the principle of double effect – which view this ethical dilemma from different, yet in many ways similar, angles. After a comprehensive introduction to the history of the death penalty, the key ethical strands, as well as the social arguments for and against the death penalty, the final part of this diploma thesis turns to the moral assessment of the death penalty itself. The morality of this punishment is laid out through the lens of all three ethical strands previously described.

The conclusion then provides an unequivocal answer to the question of the moral dilemma of the use of the death penalty.

Keywords

Death penalty and moral dilemma of its use, deontological ethics, utilitarianism, principle of double effect, historical and ethical view of the death penalty